

סיקור מהלקד

ספטמבר 2009

שינויים בראש הפירמידה

לקראת לכתו של המנהיג הוותיק ביותר שידעה מצרים מאז אמצע המאה ה-19, יש החוששים משינוי השלטון הקרב, בעוד אחרים רואים בו הזדמנות.

תוכן העניינים

<u>דבר העורך</u> נערכים לקרב על עתיד האזור	3
<u>הקרב על קהיר</u> מתכננים את היום שאחרי מובארק	4
<u>ממשלת אחדות לבנונית</u> החיזבאללה מפנים את כללי המשחק החדשים	9
<u>נאבקים על הקווקז</u> מלחמת הצינורות מגיעה לשיאה	13
<u>געגועים לאימאם</u> הזיידים מנסים להפיל את הממשלה בתימן	19
<u>באוירה נינוחה</u> תשבץ	21

אין להעתיק, לשכפל או לצטט את כל המאמרים או את חלקם ללא אישור מפורש מבעלי האתר. הצעת מאמרים לפרסום או בקשות להוצאת חומר ניתן להפנות ל-editor@sikurmemukad.com

בשער: נשיא מצרים, חוסני מובארק
עיצוב השער: תמר בוסתן

דבר העורך

סוף עידן מובארק קרב. מי שהנהיג את המדינה הערבית המאוכלסת ביותר מאז 1981, עומד לעזוב את הזירה בעוד זמן לא רב, ויורש עדיין אין. מובארק עצמו פועל בתקופה האחרונה כדי להשאיר זירה נוחה ליום שאחריו, כולל התקרבות מחודשת לאמריקנים, הידוק היחסים עם ישראל ומלחמת חורמה באופוזיציה האסלאמית, אך הוא אינו מוכן להכריז מי יבוא אחריו. יורשו, יהיה מי שיהיה, יידרש למציאות אזורית מורכבת ולשורה של בעיות פנימיות שעשויות להוביל כל אחת בפני עצמה לחוסר יציבות פוליטית.

אחת הסוגיות הניצבות בראש סדר היום באזור היא מאבקן של המדינות הפרו-ערביות ובראשן מצרים וסעודיה, לבלום, ביחד ולחוד, את התפשטות הרדיקליזם האיראני. שני אירועים בולטים בהקשר זה, הם הלחץ הסעודי על המערכת הפוליטית הלבנונית להגיע להסדר של ממשלת אחדות, בזמן שבריאד מכשירים את הקרקע להפשרה ביחסים עם דמשק, בת בריתה היציבה ביותר של טהרן. גם בתימן, בה נלחמת הממשלה בארגון טרור שיעי הזוכה לסיוע איראני, מנסים הסעודים לעצור את ההתפשטות האיראנית בחצי האי ערב.

בעידן בו עיראק אינה מצויה בעמדת השפעה, איראן מלקקת את פצעייה לאחר מהומות אזרחיות, בסעודיה מנסים לעצור את ההשפעה האיראנית ובמצרים ממתנינים למנהיג חדש, עולה כוחם של הטורקים כמעצמה איזורית חשובה, קרוב למאה שנה לאחר שנעלמו ממרכז המפה המזרח תיכונית. בזמן שבאנקרה ממתנינים לתשובה חיובית מבריסל בשאלת ההצטרפות לאיחוד האירופי, מנצלים הטורקים את מיקומם האסטרטגי עד תום, לרווחים קלים מהסכמתם לאפשר הצבת צינורות גז בשטחם.

באופן טבעי, אחת המדינות שבולטות בתחום זה היא רוסיה, שיוצאת מעודדת מהמשבר העולמי שחלף, כך נראה, מהר ממה שחזו רבים. רוסיה מודל 2009 יוצאת לקרב התפשטות מול ניסיונות מערביים לערער את אחיזתה במשק הגז העולמי. בה בעת, היא יוצאת לרכישות חדשות באפריקה ובמזרח הרחוק.

קריאה מהנה.

אלון לוי ויובל בוסתן
editor@sikurmemukad.com

הקרב על קהיר

אלון לוי ויובל בוסתן

מצבו הבריאותי של נשיא מצרים, חוסני מובארק, מתדרדר משנה לשנה. מודע למצבו, מהלך מובארק בין הטיפות - מחד, הוא פועל להבטיח העברה חלקה של השלטון לאחר לכתו, אך מאידך הוא מסרב עדיין להכתיר יורש באופן רשמי. בהיעדר הכרזה כזו, עולה החשש כי מותו של מובארק ידרדר את מצרים לסיטואציה ממנה הוא חושש - מאבקי ירושה, מלחמת אזרחים ואפילו מהפכה, בנסיבות מסוימות.

במידה ובנו של מובארק, גמאל ("גימי"), יהיה אכן זה שייבחר למחליפו, יצטרך מובארק להקדיש את שנותיו האחרונות בשלטון על מנת להכשירו - גימי נטול רקע צבאי, בניגוד לכל מנהיגיה של מצרים מאז מהפכת הקצינים ב-1952, ועל אף מעמדו הרם במפלגת השלטון, המפלגה הלאומית דמוקרטית, הוא נתפס בעיני רבים כנטע זר שהוצנח בלחץ הנשיא.

מצרים של שנת 2009, היא מדינה במשבר עמוק, מכל בחינה אפשרית. החברה המצרית מפולגת בין דתיים לחילוניים ובין שמרנים לליברלים, כשכוחות חיצוניים דוגמת איראן מעוניינים להעמיק את השסעים האלה על מנת להחליש את השלטון.

לזכותו של מובארק הצעיר עומדת העובדה כי הוא נהנה מתמיכה נרחבת בקהילת העסקים המצרית - גימי עצמו הוא איש עסקים מצליח, נשוי לבתו של מיליונר מצרי ונחשב כמי שמוביל את תהליכי הליברליזציה בכלכלה המצרית. כל עוד אביו מנהיג את מצרים, הוא יכול לסמוך על כך שהמכשולים שבדרכו יוסרו. במידה ומובארק האב אכן יבחר להעביר את שרביט השלטון לבנו, הוא יוכל לכפות את ההחלטה הזאת על הממסד הצבאי, אשר יעדיף לבלוע את הגלולה הזאת במקום לקדם מישהו מאנשיו, בשם הרצון לזכות ביציבות שלטונית.

אם מובארק האב יתמהמה בעיניו, יגלה בנו כי מדובר בסיפור לא פשוט - עומר סולימאן, ראש המודיעין המצרי ומי שנחשב למספר 2 במשטר המצרי, הוא אדם הנהנה מתמיכת הממסד הצבאי כמי שמגיע משורותיו. הוא זוכה להערכה רבה ברחבי המזרח התיכון בשל ניסיונו, הפרגמטיזם שהוא מפגין ויכולות ניהול המשא ומתן שלו. מאחר וגם הוא נהנה מאמונו המלא של הנשיא המצרי, הוא בעמדה טובה לא פחות לזכות בתמיכת מפלגת השלטון ביום בו תוכרע שאלת הירושה. במידה ומצבו הבריאותי של מובארק יתדרדר באופן פתאומי שבו לא יוכל יותר להשפיע על עתידה של מצרים ובטרם מינה יורש מטעמו, יהפוך עומר סולימאן לבעל הסיכויים המוביל להפוך לראיס.

באיטליה, נצפה לטענת הנוכחים במקום, כמי שמתקשה לטפס במדרגות ללא עזרה. במהלך ביקורו בארה"ב בחודש אוגוסט, עסקו בשאלת בריאותו כל העיתונים האמריקנים. גם כשנשיא ארה"ב אובאמה הגיע לקהיר כדי לשאת את הנאום המפורסם שלו בפני העולם הערבי, לא המתין לו מובארק בשדה התעופה כדי לקבל את פניו, ולא מסיבות פוליטיות ככל הנראה.

השמועות על בריאותו הרופפת של מובארק הפכו לחלק בלתי נפרד מנשיאותו, כבר לפני מספר שנים. לפני שש שנים, למשל, הוא התמוטט במהלך שידור חי בטלוויזיה בעת שנשא נאום בפרלמנט [1]. בשנתיים האחרונות, כך נדמה, מצבו הולך ומחמיר. מותו של נכדו האהוב בין ה-12, במאי האחרון, הרע עוד יותר את מצבו, על פי דיווחים שונים.

מאז מות הנכד, התמעטו הופעותיו של מובארק בפומבי. בפעמים שהופיע מול קהל, הוא נראה חלש, ולא מרוכז. אפילו להלוויה של נכדו לא הגיע. אין ספק כי מובארק עדיין צלול לחלוטין, ועל כך העידו מנהיגים שפגשו בו בחודשים האחרונים, אולם נראה כי המנהיג בן ה-81 מתחיל להכיר בסוף הקרב, ומהרהר ברצינות על העברת שרביט השלטון הלאה.

הירושה

איזו מצרים מעוניין מובארק להעביר ליורשו, יהא אשר יהא? נאמן למבנה השלטוני שהתגבש במהלך השנים, מאז מרדה חבורה של קצינים צעירים בהנהגתו של גמאל עבד אל נאצר בתחילת שנות ה-50 במשטר המלוכני, יבקש מובארק להנציח מספר נקודות: יציבות והמשכיות שלטונית, חילוניתה של מצרים, שמירה על כוחם של הממסד המפלגתי והממסד הביטחוני, המשך היחסים הקרובים עם ארה"ב, מאבק באופוזיציה האסלאמית, מאבק בגרורות האיראניות ברחבי המזרח התיכון, שמירה על מעמדה של מצרים כמעצמה איזורית, ליברליזציה כלכלית שמטרתה להביא לשקט אזרחי ועוד.

מצרים של שנת 2009, היא מדינה במשבר עמוק, מכל בחינה אפשרית. החברה המצרית מפולגת בין דתיים לחילוניים ובין שמרנים לליברלים, כשכוחות חיצוניים דוגמת איראן מעוניינים להעמיק את השסעים האלה על מנת להחליש את השלטון. על פי הנתונים הרשמיים, במצרים חיים כיום כ-80 מיליון בני אדם, וקצב הריבוי הטבעי עודנו גבוה, ומקשה על השלטון המרכזי להבטיח רמת מחיה מינימאלית לכל האזרחים. מעמדו של הלחם במצרים הוא מעמד דתי של ממש, והיעדרו מבושר לא אחת על התפרצויות זעם אזרחיות קשות. אירועים כאלו, שנרשמו עוד בשנות ה-70 של המאה שעברה, התרחשו גם בשנתיים האחרונות.

מעמדה האזורי של מצרים לוט בערפל - יכולת ההשפעה המצרית על הפוליטיקה הפלשטינית הפנימית נחלשת בהדרגה, בעוד ארגוני הטרור הפלשטינים מציינים בפני המצרים איום ביטחוני של ממש. האיום האיראני הופך להיות מוחשי יותר אף הוא, עם חשיפת התארגנויות החיזבאללה נגד המשטר בתחילת השנה. איומים אלו מתווספים לתשתית קיימת של ארגונים המסונפים לאל-קעידה שפועלים בסיני, והם תורמים לתחושה הכללית כי מעולם לא הייתה אחיזתה של מצרים בחצי האי רופפת יותר.

נוכח האתגרים שמציב האזור בפני המצרים, שאלת בריאותו של הנשיא מובארק, ועוד יותר מכך השאלה מי יירש אותו, מדירה שינה מעיני מקורביו בקהיר, כמו גם מעיניהם של אלו החרדים להשפעתה המייצבת של מצרים על מערכת היחסים באזור בכלל, ועל היחסים עם ישראל בפרט.

מובארק מחזיק במושכות השלטון כבר 28 שנה - יותר מכל מנהיג מצרי מאז מוחמד עלי פאשא, מייסד מצרים המודרנית בשנים שלאחר נסיגת נפוליאון מהמדינה. בעוד אין חולק על כך כי אחיזתו במוקדי הכוח במצרים חזקה כבעבר, הרי שהדיווחים על מצבו הבריאותי הרעוע הולכים ומתרבים. כשהשתתף בוועידת ה-G8 שנערכה ביולי

להצליח ולהוציא את העוקץ מהארגון בטרם יפנה את מקומו.

מובארק מבין כי הוא עצמו יוכל להמשיך במלחמה הזאת עם האופוזיציה האסלאמית בארצו, אולם ייתכן ויורשו יהיה חלש מדי – גיימי נתפס בעיני רבים במצרים כמי שעוד לא מוכן למלא את תפקיד הנשיא המצרי על שלל הבעיות של המדינה הערבית המאוכלסת ביותר, וכאן דווקא זוכה עומר סולימאן ליתרון ברור, בוודאי לנוכח הניסיון רב השנים שלו במאבק בפונדמנטליזם האסלאמי.

האחים המוסלמים עלו מדרגה בשנה האחרונה במאבקם בשלטון החילוני-שמרני של מובארק. חבירתם לארגון החיזבאללה השיעי, על מנת לנסות ולערער את שלטונו של מובארק, נחשפה בפומבי והביאה למאבק של ממש באיראן ובגרורותיה – ההנהגה והתקשורת המצרית התבטאו בחריפות נדירה נגד נסראללה, נגד ארגון החמאס וכמובן נגד איראן עצמה במספר הזדמנויות. אפילו במהלך מבצע עופרת יצוקה הביעו המצרים הבנה למניעיה של ישראל, אם כי שינו את הטון הפרו-ישראלי לנוכח התמונות שהגיעו מעזה.

התיאום הביטחוני בין מצרים לישראל מעולם לא היה טוב יותר בכל 30 שנות השלום בין שתי המדינות. אוניות ישראליות עוברות בתעלת סואץ כעניין שבשיגרה, ישראל מקבלת מידע מודיעיני ממצרים על העברות נשק מאיראן לחמאס, מצרים עצמה משמידה מנהרות מברחים ברפיח ומקשה על פעילות החמאס ועוד. הגיעו הדברים לידי כך, שעל אף החרם שביקשו בכירים במצרים להשית על שר החוץ הישראלי ליברמן, נפגש איתו סולימאן בישראל כדי לדון בהגברת שיתוף הפעולה הישראלי-מצרי.

היחסים עם ארה"ב

יחסי ארה"ב ומצרים בימי שלטונו של הנשיא בוש, התקיימו בסימן של מתיחות, בשל המלחמה בעיראק. מצרים התנגדה לקמפיין האמריקני בעיראק ולמדיניות הפרו-ישראלית במהלך האינתיפאדה, ומובארק אף בחר שלא לבקר בווינגטון מאז 2002. ביקורו בחודש שעבר בארה"ב, במסגרתו נפגש עם הנשיא הנוכחי אובאמה, עם מזכירת המדינה קלינטון ועם בכירים אחרים, מסמל את התחממות היחסים בין שתי המדינות, תהליך שהחל עוד בביקורו של הנשיא אובאמה במצרים, במהלכו נשא את נאום המפורסם לעולם הערבי באוניברסיטת אל-אזהר.

מצרים תלויה באמריקנים מבחינות רבות. מדי שנה, היא מקבלת סיוע בהיקף

אובאמה עם מובארק - כמה זמן יחזיק עוד הנשיא המצרי? צילום: הבית הלבן

לפני לכתו, מבקש מובארק להנציח מספר נקודות: יציבות והמשכיות שלטונית, חילוניותה של מצרים, שמירה על כוחם של הממסד המפלגתי והממסד הביטחוני, המשך היחסים הקרובים עם ארה"ב, מאבק באופוזיציה האסלאמית, מאבק בגרורות האיראניות ברחבי המזרח התיכון, שמירה על מעמדה של מצרים כמעצמה איזורית, ליברליזציה כלכלית שמטרתה להביא לשקט אזרחי ועוד.

מאבק באסלאם הקיצוני

בדצמבר 2005, בבחירות האחרונות לפרלמנט המצרי, גדל כוחו של ארגון האחים המוסלמי מ-17 ל-88 מושבים בפרלמנט המצרי, כחמישית מכלל המושבים. באופן אירוני, הארגון הקיצוני חב את הצלחתו בבחירות לממשל בוש הבן, שדחק במובארק לבצע רפורמות במערכת הבחירות. באפריל 2008, כשנערכו בחירות מקומיות במצרים, כבר פעל מובארק לבלום את ההתחזקות האסלאמית באמצעות מעצרים המוניים, פסילת מועמדים ועוד. בסופו של דבר, קיבל הארגון את האפשרות להתמודד על 20 מושבים בלבד מתוך 52,000 אפשריים. לפיכך, החליטו מנהיגי הארגון להחרים את הבחירות.

הבחירות הבאות לפרלמנט המצרי, תתקיימנה על פי המתוכנן בשנה הבאה, זאת במידה ולא יתרחשו אירועים פוליטיים דרמטיים שיידחו את עריכת הבחירות, כגון התדרדרות דרמטית במצבו של מובארק. על פי השינויים בחוקה שהתקבלו במשאל עם במאי 2005, אדם הרוצה להתמודד לתפקיד הנשיא, חייב להגיע ממפלגה בעלת ותק של חמש שנים לפחות בפרלמנט המצרי, כולל ייצוג של חמישה אחוזים לפחות בפרלמנט. מועמד עצמאי יזדקק לתמיכתם של 65 חברי פרלמנט, המהווים כ-14.5% מכלל הפרלמנט, כדי להתמודד.

פירוש הדבר הוא שלבחירות לתפקיד הנשיא המתוכננות לשנת 2011, תוכלנה רק מפלגת השלטון ומפלגת האחים המוסלמים להציב מועמד לתפקיד. מאחר ולפי שעה, גמאל מובארק אוזן בתפקיד בכיר ביותר במפלגה בעוד עומר סולימאן אינו מוסיף לאף מפלגה, נראה כי סיכוייו של מובארק הצעיר רבים יותר.

כמובן שקיימת האפשרות שמובארק האב יבקש להתמודד על כהונה שישית בעצמו, ואולי לנצל את ההזדמנות ולמנות את בנו לתפקיד סגן הנשיא. תפקיד זה אינו קיים במצרים, אך איושו בוודאי יתקבל בהבנה ואף יסייע להרגעת המתח הנובע מאי הוודאות באשר לזהות היורש.

בחודש שעבר עיכבו שלטונות מצרים 30 חברים בארגון האחים המוסלמים בעיר סואץ. יומיים לאחר מכן, נעצרו שבעה פקידים בממסד של האחים המוסלמים על ידי כוחות הביטחון, שהגיעו לקהיר לוועידה של הארגון. עוד 18 חברים בארגון נעצרו במהלך החודש שעבר, ולמעט שניים ששוחררו, נותרו 53 חברי האחים המוסלמים במעצר מנהלי.

מדובר במגמה שמתחזקת בחודשים האחרונים. המאבק בין ההנהגה המצרית ובין הקיצוניים האסלאמיים ארוך ימים הוא, אך נראה כי הפעם מובארק נחוש להגיע לידי הכרעה, או לכל הפחות

גימאל מובארק - האם השלטון במצרים יעבור בירושה? צילום: טלוויזיה

של שני מיליארד דולר מהדוד סם, הסיוע השני בגודלו לאחר ישראל. הצבא המצרי מבוסס כולו על טכנולוגיה אמריקנית – מטוסי F-16 וטנקי אברהמס, אשר הופכים את הצבא המצרי שהיה מבוסס על כלים סובייטים, לזיכרון רחוק.

מכאן נגזר גם חשיבות הסכם השלום עם ישראל – ארה"ב ערבה להסכם זה, ואם יופר, תפסיד מצרים את הסיוע האמריקני והיא אף עשויה למצוא עצמה תחת סנקציות אמריקניות נוספות. כצעד ראשון, עשויים האמריקנים לשלול את מעמדה של מצרים כבת ברית חשובה שאינה חברה בנאט"ו (Major non-NATO Ally), מעמד אשר הוענק למצרים לאחר החתימה על הסכם השלום עם ישראל והוא מעניק לה גישה לכלי נשק מתקדמים.

המצרים מודעים היטב לפריסת הכוחות האמריקנים באזור, וביכולתם לבצע שינויים במפה המזרח-תיכונית. על כן, הם רואים חשיבות רבה להישאר ברשימה "הנכונה" של האמריקנים. כיום מאמינים המצרים כי בבית הלבן יושב אדם הקשוב לצרכים המצריים, בניגוד לנשיא הקודם שנתפס כפרו-ישראלי וכמחרחר מלחמה. גיבוי אמריקני יהווה נדבך קריטי בכל חילופי שלטון במצרים, שעה שהמנהיג החדש יפעל לבסס את מנהיגותו בטרם יסערו הגורמים הקיצוניים.

אחת מחביות הנפץ אותן מבקש מובארק לנטרל, היא הבעיה הפלשתינית. הפילוג הפנימי בקרב הפלשתינים שממשיך להעמיק, יצר למעשה שתי ישויות נפרדות, אשר הולכות ומתרחקות האחת מהשנייה - הפלשתינים תחת הנהגת החמאס בעזה, ואלו החיים תחת הנהגת הפת"ח ביהודה ושומרון. בעזה, מצליח החמאס לשמור על עצמאות – ניסיונות של פלגים המזוהים עם אל קעידה לערער את שלטון החמאס דוכאו לאחרונה בנחישות רבה, כפי שדוכאו ניסיונות הפת"ח בעבר [2]. אפילו המלחמה בישראל במסגרת עופרת יצוקה לא הצליחה לערער את שלטון החמאס, אם כי הרושם שנותר מההתקפה הישראלית הוביל את ארגון הטרור להפחית משמעותית מפעולותיו נגד ישראל.

יחד עם זאת, מאמצי החמאס להתחמש לקראת סיבוב לחימה נוסף עם ישראל, כמו גם לקראת ניסיונות מצד הפת"ח לערער על הנהגת החמאס בעזה, נמשכים במלוא עוזם. מצרים פועלת מצד אחד כדי להצר את המאמצים האלה, אך עדיין מנסה לאחוז בתפקיד המתווך בין שני הפלגים הפלשתינים. בקרב האופוזיציה במצרים, ובעיקר באופוזיציה

לזכותו של מובארק הצעיר עומדת העובדה כי הוא נהנה מתמיכה נרחבת בקהילת העסקים המצרית – ג'ימי עצמו הוא איש עסקים מצליח, נשוי לבתו של מיליונר מצרי ונחשב כמי שמוביל את תהליכי הליברליזציה בכלכלה המצרית. כל עוד אביו מנהיג את מצרים, הוא יכול לסמוך על כך שהמכשולים שבדרכו יוסרו.

הענייה במצרים מחריף – 43% מהמצרים חיים על 2 דולרים או פחות ליום. 28.6% מהאוכלוסייה הבוגרת במצרים היא אנאלפבתית. קצב הגידול המהיר באוכלוסייה מדביק את קצב הצמיחה הכלכלית, ולמעשה מטשטש את רוב הצמיחה במצרים. רובה המוחץ של האוכלוסייה המצרית רואה בארצו מדינה מושחתת מאוד, ורבים מנסים להגר ממצרים בשל המצוקה הכלכלית.

בשנות ה-70, היה למצבה הכלכלי של מצרים השפעה מכרעת על החלטתו של הנשיא המצרי דאז, אנואר סאדאת, להגיע לישראל ובכך לפתוח בתהליך שהסתיים בחתימה על הסכם השלום. מצבה הכלכלי הנוכחי של מצרים, בוודאי על רקע עתידו הלא ברור של הנשיא מובארק, מחייב אותה להזדק את יחסיה עם ארה"ב, לנסות ולפתור את הבעיה הפלשתינית, המקשה עליה להפיק רווח כלכלי רב יותר מהיחסים עם ישראל, לחזק את היחסים עם מדינות ערב העשירות כגון סעודיה ונסיכויות המפרץ ולהרחיב את המסחר שלה עם אירופה.

ככל שנוקף הזמן, ומובארק אינו מציג בפני האומה המצרית את תוכנית החלפתו שתסמל המשכיות ורצף שלטוני, נחלש הממשל המרכזי, ואיתו מעמדה של מצרים. הצנוורה המצרית אינה מאפשרת פרסום מידע אודות מצבו העדכני של הנשיא, וכוחות הביטחון נוהגים לכלוא את מי שמנסה לפרסם ספקולציות

האסלאמית, ישנה תמיכה רבה במאבק הפלשתיני בישראל. אדרבא, דוברי האחים המוסלמים אף הפעילו לא אחת לחץ על הנשיא מובארק שינתק את כל הקשרים שלו עם ישראל, על רקע הסכסוך עם הפלשתינים. מאחר ומובארק מייחס למצב היחסים הקיים בין ישראל לארצו חשיבות רבה לאינטרסים המצריים, הוא מעדיף לפעול נגד האופוזיציה האסלאמית.

מובארק רואה בפתרון הבעיה הפלשתינית אינטרס מצרי עליון, ומנסה להגביר את המאמצים כדי לסיים את הסכסוך. ממשל אובאמה מנסה להפעיל לחץ משלו על מנת להניע את התהליך, אך נראה כי עוד ארוכה הדרך. אי מציאת פתרון לבעיה הפלשתינית, תקשה על היורש של מובארק, שימצא עצמו תחת לחץ עצום מצדו של העולם הערבי לנתק את היחסים עם ישראל [3].

המצב הכלכלי

על אף צמיחה כלכלית בשנים האחרונות כתוצאה מהרפורמות מהליברליות להן אחראי בעיקר גמאל מובארק, הפער בין העשירים לעניים ממשיך לגדול מדי שנה. הבנק העולמי אפילו הכריז כי בשנת 2007 הייתה מצרים הרפורמטורית הכלכלית המובילה בעולם [4].

כך, בין ליברליזציה וצמיחתם של אנשי עסקים מצליחים, מצבה של האוכלוסייה

טרוריסטי, הכל בניסיון לשנות את דמותה הפוליטית של מצרים.

כל עוד הצבא ישלוט בעניינים, השאיפה תהיה להגיע ליציבות פוליטית, ולשמר את היחסים המיוחדים עם ארה"ב וישראל, יחסים הנחשבים לבעלי חשיבות אסטרטגית, וקשורים אחד בשני. אולם כישלון של מערכת הביטחון המצרית להשליט סדר בציבור המצרי, תוביל את מצרים אל סיפה של מלחמת אזרחים, או מהפכה של ממש, שלאחריה, עשויה מצרים להפוך למדינה עוינת כלפי ישראל בפרט ואינטרסים מערביים בכלל.

גם שינוי פוליטי מסודר עשוי לעורר בעיות – מובארק הצעיר נטול ניסיון ביטחוני כאמור. התנגדות ליושר הצעיר מצדם של גורמים אחרים – גופים פרו-דמוקרטים, אסלאמיסטים, בכירים בצבא או בכירים במפלגת השלטון, תאיים על היציבות המצרית ותאלץ את המנהיג החדש להגיב באופן תקיף על מנת לבסס את מנהיגותו. במידה ומנהיגי הצבא, שלא העיזו להמרות את פיו של חוסני כשהורה על דיכוי האחים המוסלמים, יהססו לפקודתו של גימי, עלול זה למצוא עצמו במאבק מתמשך לבסס את הגליטימיות שלו בקרב קבוצות הנחשבות במחנה שלו.

מצרים תמתין להחלטותיו של מובארק האב, ולהתפתחויות במצבו הבריאותי, אך את הקץ לא ניתן יהיה לדחות. למדינה הערבית המאוכלסת ביותר יהיה מנהיג חדש בשנים הקרובות. לשאלה האם ימשיך ביתר תקיפות בדרכו של מובארק או יוביל שינוי של 180 מעלות, עשויות להיות השלכות בקנה מידה היסטורי על האזור כולו, ועל מאזן הכוחות בתוך העולם הערבי, בין הכוחות הפרו-מערביים לקיצוניים.

הערות

1. "Mubarak taken ill in parliament", BBC News, 19/11/2003
2. Peter Beaumont, "Hamas destroys al-Qaida group in violent Gaza battle", Guardian, 16/08/2009
3. Barbara Ferguson, "Ties with Israel after peace deal", arabnews.com, 19/08/2009
4. <http://go.worldbank.org/LOH40RDPE0>

עומר סולימאן - יירש את מובארק או יישרת גם את בנו? צילום: האתר הרשמי

עומר סולימאן, ראש המודיעין המצרי ומי שנחשב למספר 2 במשטר המצרי, הוא אדם הנהנה מתמיכת הממסד הצבאי כמי שמגיע משורותיו. הוא זוכה להערכה רבה ברחבי המזרח התיכון בשל ניסיונו, הפרגמטיזם שהוא מפגין ויכולות ניהול המשא ומתן שלו. מאחר וגם הוא נהנה מאמונו המלא של הנשיא המצרי, הוא בעמדה טובה לא לזכות בתמיכת מפלגת השלטון ביום בו תוכרע שאלת הירושה.

מעט הפגנות נגד השלטון. משבר המזון בשנה שעברה רק החרף את הביקורת כלפי הממשל, ובמידה ויתרחש משבר מזון נוסף, יתרחב הקיטוב בין האליטה הפוליטית-כלכלית במצרים ובין ההמון, עד כדי סכנה ישירה למשטר.

חלום הבלהות

מה המשמעות של כאוס פוליטי במצרים, במציאות בה מובארק אינו יכול להמשיך ולתפקד כנשיא ובהיעדר יורש מוכרז?

הצבא המצרי בפרט, ומערכת הביטחון בכלל, מהווים את עמוד השדרה של המשטר המצרי. בעבר, התבצעו חילופי השלטון בצורה חלקה, מאחר ולמנהיג היה יורש מיועד. אפילו רצח הנשיא סאדאת, אירוע טראומטי בחיי כל אומה, לא הצליח לקטוע את הרצף השלטוני, מאחר ומובארק עצמו שימש כסגנו של סאדאת. במידה ומובארק לא יוכל להמשיך לכהן כנשיא, ייטול הצבא את המושכות, וינסה לחפש אחר דמות פוליטית מתאימה אשר נהנית מקונצנזוס, כדי להעביר אליה את שרביט השלטון. דמות זו יכולה להגיע משורות הצבא, או להיות אחד משני המועמדים שנזכרו לעיל, הכל בהתאם להתפתחויות. האופוזיציה, ובעיקר זו האסלאמית, תנסה לאתגר את הממשל, באמצעות הפעלת לחץ ציבורי, פוליטי ואף

בנושא. אולם בריאותו הרופפת של הנשיא המצרי לא נעלמה מעין הציבור, ועניין זה הפך זה מכבר לנושא שיחה חם בבתי הקפה בקהיר.

האופוזיציה האסלאמית עוקבת בדריכות אחר התפתחויות המצב הבריאותי, מתוך תקווה כי ירידתו מהבמה של מובארק תפתח צוהר לשינוי מהפכני בדמותה של מצרים בבוא היום. בשנים האחרונות, התגברות המאבק בין האחים המוסלמים ובין המשטר סימל יותר מכל את בחינת הגבולות בהם יכולים לפעול האסלאמיסטים מצד אחד, ואת מידת החשש והסכנה שמייחס השלטון לאנשי הארגון.

בהקשר זה, ראוי להתעכב על המהלומות המילוליות שמוחלפות חדשות ובקרים בין מובארק ונציגיו לבין מנהיגים ערביים קיצוניים יותר ובתוכם נשיא איראן אחמדינז'אד ומנהיג החיזבאללה, חסן נסראללה. התנהלות זו לא יכלה היה להתרחש בשנים עברו. המצרים הקנאים לכבודם הלאומי, יצרו הרתעה כלפי מי שביקש לבקר את מצרים, וגבולות הביקורת התרחבו, ככל שמובארק נחלש. במצרים עצמה, לצד האופוזיציה האסלאמית, חיה ובוטעת אופוזיציה ליברלית, הרואה במובארק דיקטטור. בדומה לעם האיראני, גם הציבור המצרי גילה את אפשרויות המחאה באינטרנט, ובאמצעות בלוגים פוליטיים, כונסו לא

הגשת מאמר לפרסום

אתר "סיקור ממוקד", שעלה לאוויר בדצמבר 2005, מלווה את המגמות המתהוות בזירה הגיאו-פוליטית בזמן אמת. בספטמבר 2007, הפך האתר לירחון מקוון ייחודי בעברית. האתר זכה לשבחים מאנשי אקדמיה ומודיעין, צוטט במחקרים והצליח להצביע מראש על מגמות בזירה הגיאו-פוליטית.

כעת, אנו מזמינים קוראים המעוניינים בכך, לפרסם באתר מאמרים פרי עטם.

על מה אפשר לכתוב? בראש ובראשונה, אנו מקבלים בברכה מאמרים מקוריים המשיקים לתחומים אותם אנו נוהגים לסקר. עם זאת, רעיונות למאמרים בנושאים אחרים יישמעו בברכה.

איך להגיש מאמר? מאמר לפרסום צריך להיות בהיקף של 1,000 מילה או יותר. יש לשלוח את המאמר בקובץ וורד. מאמרים שיתקבלו לפני ה-15 לחודש יכנסו לגיליון החודש העוקב, מאמרים שיתקבלו לאחר ה-15 לחודש, יכנסו לגיליון העוקב.

מה לגבי זכויות יוצרים? בהגשת המאמר, המחבר מעניק לסיקור ממוקד רשות בלתי חוזרת לפרסם את המאמר באתר. עם זאת, נבהיר כי אין אנו דורשים זכות בלעדית על החומר, והמחבר רשאי להוסיף ולעשות ביצירתו כרצונו. מחבר המעוניין לשבץ במאמר תמונות, גרפים או כל רכיב אחר שזכויות היוצרים עליו עשויות להיות ברשותו של צד שלישי, יצטרך לספק הרשאה לשימוש בחומר באתר סיקור ממוקד מבעל זכויות היוצרים

המערכת שומרת לעצמה את הזכות שלא לפרסם כל מאמר שיוגש.

אלון לוי ויובל בוסתן
editor@sikurmemukad.com

ממשלת אחדות לבנונית

אלון לוי ויובל בוסתן

מלחמת לבנון השנייה עדיין טריים בזיכרון הלבנוני – אחת ההערכות היא שהפגיעה הכלכלית שנלוותה למלחמה, החזירה את לבנון 15 שנים אחורה, חרף המיליארדים שהוזרמו לתוך המדינה מהמערב, סעודיה ואיראן.

הממשלה החדשה באיראן מלקקת את פצעי המהומות והיא תתקשה להמשיך ולתמוך כספית בארגונים דוגמת החיזבאללה והחמאס. בתקופה הקרובה ינסה המשטר להציג רפורמות חדשות ולהפנות תקציבים ליעדים בתוך איראן במקום מחוצה לה.

שני אירועים בהם נורו מספר קטיושות, יוחסו לפלגים פלשתיניים בלבנון, והחיזבאללה הגדיל לעשות כשהתאמץ להכחיש מעורבות בירי. למעשה, שיקום ההרתעה הישראלי בלבנון, זכה לאישוש של בזמן המלחמה בעזה. הסכמתו של החיזבאללה שלא להתערב בנעשה בין ישראל לפלשתינים, הדגימה כיצד הפנים בעצמו כללי משחק חדשים – החיזבאללה אינו יכול לזוים כיום התנגשות עם ישראל, שמא תנוצל התנגשות זאת על ידי הישראלים לפתיחת מלחמה, אשר תחבל בכל ניסיונות השיקום הלבנוניים. מי שיגרור את ישראל למלחמה שכזאת, לא יוכל להשתמש בטיעון בו השתמש נסראללה לאחר המלחמה באומרו כי לו ידע שישראל תגיב באופן שכזה, לא היה מנסה לחטוף חיילים מלכתחילה.

גם העובדה כי צה"ל נראה יעיל והחלטי יותר במלחמה בעזה מאשר בלבנון, הוכיחה כי בישראל הפנימו את הביקורת על ניהול המלחמה ב-2006, וצה"ל שוקם. במציאות שכזאת, מבין נסראללה כי בעוד שהמחיר ששילמה ארצו ובעיקר העדה השיעית ב-2006 היה יקר, הרי שהמחיר אותו הוא עשוי לשלם ב-2009 יהיה קשה מנשוא. ישראל מצדה הוכיחה בשני מבצעים צבאיים רחבי היקף בשלוש השנים האחרונות, כי אינה מפחדת מעימות, וכי תהיה תוצאת העימות אשר תהיה, אויביה ישלמו מחיר יקר ביותר.

את עיקר מרצו בימי מבצע עופרת יצוקה השקיע נסראללה בהחלפת מהלומות מילוליות עם מצרים. בתחילה ביקר את קהיר על חוסר ההתערבות בנעשה בעזה, ולאחר מכן על התמיכה שהביעו ראשי דובריה של המדינה הערבית הגדולה בישראל. בחלוף מספר חודשים, התרבו

מלחמת לבנון השנייה הדגימה לחיזבאללה את מגבלות כוחו, בעיקר מכל האמור להשלכות על המערכת הפנים-לבנונית. מנגד, בביירות הכירו בהשפעה ההרסנית שיכולה להיות לארגון טרור הפועל באופן עצמאי. ניצחון הממשלה הלבנונית בבחירות ביוני, הוביל לעשרה שבועות של מו"מ שבסימו הוברר כי רק ממשלת אחדות תוכל להבטיח רמה מסוימת של יציבות במדינה – החיזבאללה לא ישוש אל הרפתקאות חדשות מעבר לגבול, והרוב הסוני-דרוזי ישתף את השיעים בניהול המדינה.

אשר קיבל מאיראן לפחות מאה מיליון דולר בשנה, במשך שנים רבות.

הממשלה החדשה באיראן מלקקת את פצעי המהומות והיא תתקשה להמשיך ולתמוך כספית בארגונים דוגמת החיזבאללה והחמאס. בתקופה הקרובה ינסה המשטר להציג רפורמות חדשות ולהפנות תקציבים ליעדים בתוך איראן במקום מחוצה לה.

כללי המשחק הפוליטיים בלבנון אינם מזכירים כיום במאומה את המצב ערב מלחמת לבנון השנייה או מיד לאחריה. ערב המלחמה, נהנה החיזבאללה מאוטונומיה מוחלטת בדרום לבנון, ואחיותו בנשק "ההתנגדות" הייתה לגיטימית. לאחר המלחמה, הופנתה ביקורת פנימית רבה כלפי נסראללה, שנתפס כאחראי ראשי להרס דרום לבנון.

ההתנגשויות בין הממשלה והחיזבאללה במאי 2008, שנתיים לאחר המלחמה, היוו נקודת שיא בציר היחסים בין החיזבאללה וקואליציית ה-14 במרץ – לאחר שהממשלה סירבה לאפשר לשיעים זכות וטו על החלטות מרכזיות, זכות הניתנת למי שמחזיק בשלוש מהשרים בממשלה, התגברה המתיחות הפנימית עד שהגיעה לפיצוץ, לאחר שאנשי החיזבאללה חשו כי נעשה ניסיון להפר את סטטוס-קוו בלבנון.

בהתנגשויות האלימות שפרצו הצליח החיזבאללה להוכיח כי הוא הפלג בעל העוצמה הרבה ביותר בלבנון, אך גם הוא למד שיעור במגבלות הכוח, בהבינו כי מתיחה נוספת של החבל תוביל למלחמת אזרחים מלאה. יחד עם זאת, הסכם דוחא שנחתם לאחר אירועי מאי 2008, הציג את החיזבאללה כמנצח הגדול בעימות. שוב נמתחו קווי הגבול של המשחק הלבנוני.

במהלך מבצע עופרת יצוקה שהתנהל בעזה, פעלו הפלגים השונים כדי להגיע להבנה ביניהם – קואליציית ה-14 במרץ בראשותו של חרירי, העבירה את המסר לחיזבאללה לבל יתקוף את ישראל. פצעי

חיסולו של עימאד מורנייה, מי שנחשב בין היתר גם לרמטכ"ל של החיזבאללה, ובוודאי לסמכות המבצעית החשובה ביותר בתולדות הארגון, יצר זעזוע רב בשורות הארגון. גם מותם של מאות מחבלים בכירים במהלך מלחמת לבנון השנייה הותיר חלל עמוק בזרוע המבצעית של החיזבאללה. סדרת המכות שספג הארגון במלחמת לבנון השנייה ומאז, חרף ההתרברבויות השונות של מזכ"ל הארגון נסראללה בדבר הצלחת הארגון להשתקם, הפחיתה את רמת האיום שהחיזבאללה מציג נגד ישראל.

היעדרו של מורנייה מורגש כיום כשהחיזבאללה ניסה פעמים רבות ללא הצלחה לנקום את מותו. אפילו הפרשה המוזרה במסגרתה העביר צעיר מטירה מידע לגבי אימוני הכושר של הרמטכ"ל, הפכה ללא יותר מאשר אנקדוטה במסכת הניסיונות של החיזבאללה.

אין זה אומר, למרבה הצער, כי החיזבאללה נטול יכולת מבצעית – כל עוד הארגון קיים, מתקצב ובעל מוטיבציה לפגוע בישראל, הסכנה קיימת, אולם אין ספק שבשלוש השנים האחרונות הוא נאלץ להפנות את מירב מרצו לזירה הפנימית בלבנון, בעוד מידת הרלוונטיות שלו במסגרת המאבק בישראל פוחתת.

מעמדו החדש של החיזבאללה

האירועים סביב הבחירות באיראן, גרמו אף הם לפגיעה בחיזבאללה. נשיא איראן אחמדינג'אד, ובוודאי המנהיג הרוחני ח'מנאי, החלו להפנים את המסר שעלה מצד המפגינים ברחובות טהרן – מה שהיה לא יכול להימשך. עיקר הביקורת מצד המפגינים נגעה לזיופים הבוטים של תוצאות הבחירות מצד משטר האייתוללות, אך היו רבים שהביעו מחאה דווקא כלפי המדיניות הכלכלית האיראנית, אשר במסגרתה הועברו תקציבים אדירים למימון המאבקים השונים של איראן במזרח התיכון, וביניהם כמובן מימון ארגון החיזבאללה,

הדרוזים והשיעים שהובילו למותם של עשרות אנשים. על אף העובדה כי הדרוזים כמושלים ומבוצרים היטב באזור, חשש ג'ומבאלט מהתדרדרות למלחמה בין-עדתית, בעיקר בהתחשב בעובדה כי החיזבאללה הוא ללא ספק הכוח הצבאי החזק והיעיל ביותר בלבנון.

ביוני 2009, נפגשו ג'ומבאלט ומזכ"ל החיזבאללה חסן נסראללה לראשונה מאז מלחמת לבנון השנייה, בהדגיש את הצורך בשיתוף פעולה פוליטי. חמישה ימים לאחר מכן נפגש נסראללה עם סעד חרירי, מנהיגם של הסונים בפרלמנט הלבנוני ומי שמיועד להיות ראש הממשלה.

הקואליציה הסונית-דרוזית הבינה כי לא תוכל להקים ממשלה יציבה בלבנון ללא אחדות לאומית שמשמעותה למעשה, שחזור המצב הפוליטי ערב הבחירות בו לחיזבאללה ישנה יכולת וטו על החלטות הממשלה. באוגוסט, כבר הבטיח חרירי כי חיזבאללה יהיה חלק מהקואליציה בלבנון, "בין אם זה ימצא חן בישראל ובין אם לא" [3].

ב-7 בספטמבר, הציג חרירי את ממשלת האחדות הלבנונית, במסגרתה קיבלה קואליציה ה-14 במרץ 15 שרים, החיזבאללה ובני בריתו קיבלו 10 שרים, ואילו הנשיא סולימאן מינה חמישה שרים מטעמו.

השורה התחתונה היא, שממשלת אחדות, כפי שפעלה בשנים האחרונות למעט הפסקה ביוזמת החיזבאללה, היא שתנהיג את לבנון. ראש ממשלת ישראל נתניהו, שהבין כי לכך מכוון חרירי, הספיק לשגר שני מסרים ללבנון – המסר הראשון הוא שכל התקפה מלבנון, אפילו ביוזמת החיזבאללה, תוביל להטלת האשמה על לבנון כולה, מאחר והחיזבאללה הוא חלק מהקואליציה. המסר השני הוא שישראל אינה מעוניינת בהסלמת המצב הביטחוני, ותפעל מתוך הגנה עצמית.

חזית ערבית אנטי-איראנית

ההחלטה הסעודית האסטרטגית להפריד בין סוריה לאיראן, ולקבל את החיזבאללה כשותף בקואליציה הלבנונית, זוכה לגיבוי אמריקני [4]. בתחילת כהונתו כנשיא, סבר אובאמה כי יצליח באמצעות דיפלומטיה לגשר על הפערים בין ארצו ובין האיראנים והסורים. ניסיונותיו לפתוח ערוצי משא ומתן ישירים עם שתי המדינות נתקלו בהתנגדות סעודית-מצרית.

הבחירות באיראן שכנעו את הנשיא האמריקני סופית כי איראן אינה פרטנר

נסראללה - מכיר במגבלות כוחו. צילום: טלוויזיה

את עיקר מרצו בימי מבצע עופרת יצוקה השקיע נסראללה בהחלפת מהלומות מילוליות עם מצרים. בתחילה ביקר את קהיר על חוסר ההתערבות בנעשה בעזה, ולאחר מכן על התמיכה שהביעו ראשי דובריה של המדינה הערבית הגדולה בישראל. בחלוף מספר חודשים, התרבו דיווחים על פעילות של תאי טרור בחצי האי סיני, ככל הנראה בהכוונת החיזבאללה. צעד זה המחיש את עומק התהום בין הצדדים.

העצמאי ביותר בלבנון. מי שהפך לאחד מדובריה הרהוטים והעיקשים של התנועה האנטי-סורית בלבנון, החל להתבטא בחודשים שחלפו מאז הבחירות בלבנון, באופן מרוכך יותר ככל הנוגע לסוריה. באחת ההזדמנויות אמר ג'ומבאלט שבמידה וראש הממשלה הלבנוני החדש, סעד חרירי, יוזמן לביקור בסוריה, יהיה מוכן הוא בעצמו לבקר במדינה, שעמדה מאחורי חיסולו של אביו כמאל לפני יותר מ-25 שנה [2].

הגישה השונה כלפי סוריה מתבטלת במסדרונות הפוליטיים בריאד. הסעודים, שהשקיעו לפי אחת ההערכות כמיליארד דולר במערכת הבחירות הלבנונית על מנת להבטיח את ניצחון הקואליציה הסונית-דרוזית, מגבירים את הלחץ על איראן, ומעוניינים להביא לניתוק בין הסורים והאיראנים. התקרבות מצדו של חרירי לסוריה לא יכלה להירשם ללא אור ירוק מארמון המלוכה הסעודי, והצטרפותו של ג'ומבאלט להחלטה, בתור בן בריתו של חרירי, מרמזת על כך שמדובר ביותר מסתם החלטה תועלתנית, החלטה אסטרטגית ממש.

במאי 2008, בעיצומם של האירועים החריפים ביותר שהתחוללו בלבנון מאז מלחמת לבנון השנייה, נוצרה תחושה כי החיזבאללה מעוניין לבצע הפיכה פנימית. בהרי השוף, מעוזם ההיסטורי של הדרוזים בלבנון, התחוללו התנגשויות בין

דיווחים על פעילות של תאי טרור בחצי האי סיני, ככל הנראה בהכוונת החיזבאללה. צעד זה המחיש את עומק התהום שנפערה בין הצדדים [1].

הבחירות שנערכו בלבנון ב-7 ביוני השנה, היו אמורות לציין את ניצחונו של הזרם האנטי-סורי בלבנון. למעשה, ההבנות מהסכם דוחא היו אמורות להביא לידי ביטוי את הרוב המספרי של השיעים ותומכיהם מקרב הנוצרים. בספירת הקולות התגלה כי עבור הציר חיזבאללה-אמל-מישל עאון הצביעו 55-53 אחוזים מקהל הבוחרים, בעוד שלקואליציה ה-14 במרץ הצביעו רק 45 אחוזים. אולם שיטת החלוקה העדתית והבחירות האזוריות, הבטיחה כי את הפרות יקצרו הסונים והדרוזים. בשורה התחתונה, לא הצליח החיזבאללה לגדול בפרלמנט, למרות מאמציו האדירים, למרות כספים רבים שהוזרמו לקופתו מאיראן, ולמרות ההבנות של הסכם דוחא במאי 2008 כאמור.

אחד הברומטרים הפוליטיים הרגישים ביותר במזרח התיכון בכלל, ובלבנון בפרט, הוא מנהיג הדרוזים, וואליד ג'ומבאלט. כנציגו של המיעוט הדרוזי, ידע ג'ומבאלט לשנות את תמיכתו בזרמים שונים לאורך השנים, כשעיקר רצונו הוא ההגנה על המעמד האוטונומי של עדתו. למעשה, לא תהיה זו הגזמה לטעון כי ג'ומבאלט הוא הפוליטיקאי

כל עוד היא מונהגת על ידי הגורמים הקיצוניים השולטים בה כיום. הפשרת היחסים עם סוריה, הפשרה הנעשית באופן הדרגתי הן על ידי מדינות ערב, הן על ידי האמריקנים והן על ידי מדינות אירופיות שונות, מכוונת כדי להציג בפני הסורים את האלטרנטיבה ליחסים עם איראן.

בנקודה הזאת ישנה מחלוקת בין המצרים והסעודים – המצרים אינם מוכנים לשמוע מהחיזבאללה, ומעדיפים להפעיל יד קשה נגד בני בריתה של איראן. הסעודים לעומת זאת סבורים שבגלל שלבנון כל כך חסרת יציבות מבחינה פוליטית, אין מנוס מלקבל את החיזבאללה כגורם פוליטי בלבנון, כל עוד אין הוא קובע את סדר היום.

המאבק המזרח תיכוני באיראן מתרחש מחצי האי ערב במזרח, ועד למדינות המאגרב במערב. מרוקו ניתקה את יחסיה עם איראן, איחוד האמירויות הערביות גירשו אזרחים לבנוניים ופלשתינים שנחשדו בסיוע לאיראן ואף עצרו אונית נשק צפון קוריאנית שהייתה בדרכה לאיראן [5]. הסעודים משקיעים מיליארדים במאבק פוליטי נגד תומכי איראן ברחבי המזרח התיכון. המצרים מפעילים כוח נגד החמאס, ונגד תאי החיזבאללה בלבנון, מעבירים מידע מודיעיני לישראל על משלוחי נשק איראנים העושים דרכם לרצועת עזה, ואוניות קרב ישראליות, כולל צוללות, מורשות לעבור בתעלת סואץ.

האיראנים מצדם, מצויים בעמדת התגוננות רוב הזמן, בשל חוסר היציבות הפוליטי הפנימי מאז הבחירות האחרונות לפרלמנט, אולם הם ממשיכים לנסות ולעודד את גרורות הטרור שלהם ברחבי המזרח התיכון. המעורבות האחרונה שנחשפה, היא באירועים בתימן, בהם לאיראן יש יותר מיד ורגל [6]

”מיידוף הלבנוני”

כאילו לא היה די לחיזבאללה בהפסד בבחירות, הסכסוך עם המצרים והפגיעה בסיוע מאיראן, באה פרשה נוספת המחלישה את הארגון. סלאח עזי אל-דין, מיליארדר לבנוני המקורב לחוגים השיעיים בלבנון, וביניהם ארגון החיזבאללה, נעצר בסוף אוגוסט, לאחר שהודיע על פשיטת רגל.

עזי אל-דין היה בנקאי השקעות שהבטיח תשואה גבוהה ללקוחותיו. בדומה לברנרד מיידוף היהודי-אמריקני, נראה כי ביצע תרגיל עוקץ שזכה לשם ”פונזי” על שם אזרח אמריקני ממוצא איטלקי, שבמסגרתו גלגל כספים ממשקיע אחד לשני, כדי לעמוד בהתחייבויותיו.

ראש ממשלת לבנון הנבחר, סעד חרירי עם הילארי קלינטון. צילום: מחלקת המדינה

הקואליציה הסונית-דרוזית הבינה כי לא תוכל להקים ממשלה יציבה בלבנון ללא אחדות לאומית שמשמעותה למעשה, שחזור המצב הפוליטי ערב הבחירות בו לחיזבאללה ישנה יכולת וטו על החלטות הממשלה. בחודש שעבר, כבר הבטיח חרירי כי חיזבאללה יהיה חלק מהקואליציה בלבנון, ”בין אם זה ימצא חן בישראל ובין אם לא”

הנקמה בישראל

יותר מ-18 חודשים חלפו מאז רצח עימאד מורנייה, הרמטכ”ל של החיזבאללה. אנשי החיזבאללה חיפשו אחר דרכים רבות לנקום בישראל, הנתפסת כאחראית לרצח, למרות שמעולם לא הוכח הקשר, ולא הצליחו. על אף ששכנת הנקמה נותרה בעינה, ניכר כי היכולת המבצעית של החיזבאללה לבצע פיגוע ”איכותי” נפגעה באופן קשה.

בישראל לא הורידו את רמת העירנות, ועדיין ממתינים לנקמה. מחליפו של מורנייה, טלאל חמייה, ששימש בעבר כראש המודיעין של החיזבאללה, מחפש אחר דרכים לנקום בישראל, אולם נראה כי עד עתה הוא מתקשה להיכנס לנעלמים הגדולות שהותיר מורנייה.

ראש ממשלת ישראל נתניהו, הזהיר כאמור את לבנון באומרו כי כל התקפה על ישראל בה יהיה החיזבאללה מעורב, תיחשב כהתקפה של לבנון על ישראל, עם כל ההשלכות לכך. נסראללה הגיב לאיומים אלה באומרו כי ”מי שמדבר הרבה ומאיים הרבה, אינו מהווה איום”.

בהחלט ייתכן והסיבה שעד כה לא נקם החיזבאללה את מותו של מורנייה, נובעת מההרתעה החדשה וכללי המשחק הפנים-לבנוניים [9].

התוצאה היא פגיעה אנושה בחסכוניותיהם של שיעים רבים בדרום לבנון, כולל בכירים בארגון החיזבאללה, וכן במיליונרים מקטאר, שחיפשו אחר רווח קל.

עזי אל-דין גר בעיירה מערוב שבנפת צור בדרום מערב לבנון, אזור בעל רוב שיעי ברור. בבעלותו היו גם הוצאת ספרים, שפרסמה ספרי דת שיעיים רבים, וכן תחנת טלוויזיה לילדים. הוא השקיע בענף הנפט ובענף הפלדה, כולל השקעות במזרח אירופה, וספג הפסדים כבדים לאחר שמחירי הנפט צנחו בשנה שעברה.

ההפסדים הכבדים האלה, הובילו אותו לבצע את תרמית פונזי, כשהבטיח למשקיעים כי ביכולתו להשיג להם עד 40% תשואה. מאחר ונטילת ריבית באסלאם אסורה, והמערכת הפיננסית האסלאמית האלצה לתור אחר פתרונות יצירתיים במהלך השנים כדי להתאים את הדרישות להלכה, הפכו מתווכים מסוגו של עזי אל-דין לפופולאריים [7].

אמצעי התקשורת בלבנון מעריכים את סך ההפסדים של עזי אל-דין בין חצי מיליארד למיליארד דולר. המערכת הבנקאית בלבנון פרסמה הודעה כמה ימים לאחר מעצרו של עזי אל-דין, כי לאף אחד מהבנקים הגדולים לא היה קשר עם עזי אל-דין, וכספי המשקיעים שלהם לא נחשפו לתרמית [8].

כללי המשחק השתנו

3. "Hariri: Hizbullah will join next gov't 'whether Israel likes it or not'", Jerusalem Post, 26/08/2009

4. Nicholas Blanford, "Why Syria and Saudi Arabia are talking again", Christian Science Monitor, 12/03/2009

5. "UAE reports ship seizure with N. Korea arms for Iran", AP, 29/08/2009

6. עוד על המצב בתימן, במאמר "געגועים לאימאם" בגיליון זה.

7. "Lebanon's prominent Shiite financier in detention", AP, 02/09/2009

8. "Lebanon's banks not exposed to Ponzi scheme: Central Bank", Bloomberg, 06/09/2009

9. Elias Sakr, "Nasrallah vows 'surprises' if Israel hits Lebanon", Daily Star, 15/08/2009

בזמן הקרוב יוברר מה טיב יחסם החדש של הלבנונים כלפי סוריה – ההסכמה להפשיר את היחסים מצדם של חרירי וג'ומבאלט, מתרחשת כאמור על רקע ניסיון הסעודים להפריד בין איראן לסוריה, ועל רקע קבלתה האפשרית של סוריה למשפחת העמים במערב. אולם חרירי וג'ומבאלט מצפים כי סוריה תפסיק את מעורבותה בעניינים פנימיים בלבנון, תכבד את ריבונותה של ביירות, ותיצור מערכת יחסים סורית-לבנונית הדומה למערכת יחסים תקינה בין כל שתי מדינות ערביות. נשיא סוריה אסד, שזוכר כיצד עשה אביו בלבנון כבשלו, ייאלץ להחליט בקרוב האם הוא בולע את הצפרדע כחלק מתהליך הנורמליזציה עם המערב שהוא שוקל.

עצירת התפשטות ההשפעה האיראנית נותרה עדיין בראש רשימת האינטרסים של מדיניות החוץ של כל מדינות ערב הפרו-מערביות. במסגרת זו, מוכפפים מאמצים אחרים לנושא – הסכסוך הישראלי-פלשתיני מאבד גובה, וההתמקדות בזירה זו היא ביחסי החמאס והפתי"ח תוך שימת דגש על החלשת הקשר בין החמאס לאיראן; הנסיגה האמריקנית מעיראק הופכת להיות מדורגת וחלקית וגם בסיומה יישאר כוח צבאי מרתיע דיו אשר ימנע מהאיראנים הרפתקאות צבאיות; במצרים מתעלמים מהביקורת על היחסים עם ישראל, ועל עמדתם בנוגע לעימות הישראלי-פלשתיני, ומגבירים את מידת שיתוף הפעולה הביטחוני לרמות שמעולם לא נצפו בשלושים השנים שחלפו מאז חתימת הסכם השלום; מדינות כמו איחוד האמירויות ובחריין, שבימים כתיקונם שומרות על פרופיל מדיני נמוך ככל האפשר, מוצאות עצמן מתעמתות עם איראן בעניינים שונים.

בלבנון, מוכנים הסעודים לקבל את החיזבאללה כמרכיב חיוני בפוליטיקה הלבנונית, ובלבד שלא יפר את הסטטוס-קוו ולא יאפשר לאיראן להכתיב לו מהלכים שישפיעו על גורלה של לבנון כולה. לפי שעה נראה כי לסטטוס-קוו הזה יש סיכוי להצליח, אולם במדינה למודת תהפוכות כלבנון, יודעים האזרחים כי שקט הוא עניין זמני.

הערות

1. "Egypt 'hunts Hezbollah suspects'", BBC News, 13/04/2009; "Egypt 'Hezbollah cell' on trial", BBC News, 23/08/2009

2. "INTERVIEW-Jumblatt sees Saudi-Syria thaw good for Lebanon", Reuters, 05/03/2009

החיזבאללה של ספטמבר 2009 נאלץ להפנים את כללי המשחק החדשים – דרומית לליטאני השיג הצבא הלבנוני בחסות כוחות האו"ם, עמדת השפעה חשובה, טובה בוודאי מזו שהייתה לו לפני מלחמת לבנון השנייה. על אף שאנשי החיזבאללה מסתובבים בהמוניהם בדרום לבנון, ומנסים לשקם את כוחם הצבאי, הם מחויבים להצניע את הנשק בו נופפו בגלוי עד לפני שלוש שנים. כוחות יוניפי"ל וצבא לבנון אף חושפים מדי פעם מחסני נשק של החיזבאללה. עם זאת, אין לטעות – השמירה על הסטטוס קוו תלויה בעיקר ברצונו הטוב של החיזבאללה שאינו מחפש לפי שעה סיבוב לחימה נוסף.

במציאות החדשה, אין החיזבאללה יכול להפעיל את נשקו נגד ישראל כל אימת שירצה. על אף ששאר העדות השלימו עם עובדת היותו הארגון החזק ביותר, ועם כך שלא ניתן כעת לכפות על החיזבאללה להתפרק מנשקו, מטרת עוצמתו הצבאית של החיזבאללה כיום היא בעיקר להגן על העדה השיעית. גם בעת מאבקים פוליטיים, עושה החיזבאללה שימוש במאות אלפי תומכיו כדי לארגן הפגנות ענק, וכדי להפעיל לחץ על מנהיגי קואליציית ה-14 במרץ.

בה בעת, מאמצים רבים נעשים בזמן אירועים אלה כדי שלא להתדרדר לאלימות. לעיתים האלימות אינה נמנעת ואנשים משלמים על כך בחייהם, אולם נסראללה דואג שאלימות זו תהיה לא יותר מאשר עשיית שריר, ועוצר את ההתדרדרות בטרם היא יוצאת משליטה. הסונים והדרוזים מכירים אף הם בכללי המשחק החדשים, שמקטינים את הסיכוי למלחמה קרובה בארץ הארזים, אך במחיר של שילוב חיזבאללה בעמדות מפתח במערכת הפוליטית.

האיזון העדין בלבנון, תלוי במידה רבה בטיב היחסים בין איראן והחיזבאללה. כל עוד החיזבאללה מכבד את הסטטוס קוו שנוצר, ואינו מושפע על ידי האיראנים לנסות ולהפר את הסטטוס קוו באמצעות התקפה על ישראל, או לחילופין בניסיון לעשות שימוש בכוח כדי להשיג השפעה פוליטית נוספת בלבנון, יוכלו הסעודים ובני בריתם הלבנונים להשלים עם הקיום של החיזבאללה, ומבחינתם אפשר לראות בכך עצירה של ההתפשטות האיראנית. חריגה מהסטטוס קוו, בעיקר חריגה בלחץ האיראנים, תשיב את העימות בין הפלגים לימי מאי 2008, אולם הפעם, המאבק עשוי להיות חריף בהרבה.

נאבקים על הקווקז

אלון לוי ויובל בוסתן

אחרי חצי מאה שהיו כפופות לדגל האדום ועשור בו ביססו את עצמאותן, מוצאות עצמן מדינות מרכז אסיה ודרום הקווקז חשופות בעשור האחרון למאבקי כוח בין כל המעצמות הגדולות. כשלזכותן עומדים מאגרי נפט וגז טבעי אדירים וקרבה לאזורים אסטרטגיים, פועלות מדינות האזור לנצל את מאבקי המעצמות לטובתן, מי בכוחות עצמה ומי בעזרת שכנותיה.

בשלב הראשון, בו נחתמו הסכמים עם כל מדינות היעד שבשטחן אמורים לעבור הצינורות, התקדמו אנשי גזפרום מהר יותר - עוד במחצית הראשונה של 2008, נחתמו הסכמים עם בולגריה, סרביה ויוון. נוכח הסכם קודם עם הונגריה, נותר לרוסים רק לחתום על הסכם עם טורקיה, שהצינור אמור לעבור במים הטריטוריאליים שלה ומדרום לשטח הריבוני של אוקראינה, על מנת להימנע מתלות פוליטית בקייב. באיחוד האירופי, לעומת זאת, שלב המו"מ עם מדינות היעד היה מתיש וארך כשנתיים. רק לפני חודשיים, נחתם ההסכם המצופה עם כל המדינות שבשטחן מיועד הצינור של נבוקו לעבור: טורקיה, רומניה, בולגריה, הונגריה ואוסטריה [1].

שלושה שבועות לאחר מכן, בתחילת אוגוסט, נחתו ולדימיר פוטין וסילביו ברלוסקוני באנקרה, וחתמו על הסכם להנחת צינורות "הזרם הדרומי" במדינה האסלאמית [2].

עם ההכרזה על שני הפרויקטים, יצאו שני הצדדים למירוץ - "קרב הצינורות" בלשון הפרשנים. מחד, ביקשו הרוסים והאירופים להשיג הסכמים מהירים עם המדינות שבשטחן מתוכננים הצינורות לעבור. מן העבר השני, ביקשו הצדדים להבטיח כמה שיותר גז זמין במרכז אסיה, על מנת להבטיח את הכדאיות הכלכלית של הפרויקטים.

אווירה חדשה בדרום הקווקז

טורקיה, השוכנת על הגבול בין המפרץ הפרסי והקווקז למרכז אירופה, קוטפת את פירות מיקומה האסטרטגי. מבחינת הטורקים, אין שום בעיה לארח צינורות של שני הפרויקטים המתחרים, ולגבות תשלום נאה משני הצדדים. בעת ביקורו של פוטין באנקרה, מלבד החתימה על ההסכם עם גזפרום, נחתם הסכם על פיו תעניק רוסיה סיוע לטורקיה להקמת הכור הגרעיני הראשון של המדינה, למטרות אזרחיות.

עוד באותו ביקור של פוטין, השתעשעו הוא ומארחיו ברעיון של הקמת צינור

להבדיל מהזהב השחור, שנשלח למקומות רחוקים באמצעות תעבורה ימית, הגו הטבעי נשלח כמעט כולו באמצעות צינורות הולכה, המשתרעים משדות הגז ועד למסופים במדינות היעד. עובדה זו משחקת לזכותן של יצואניות הגז ובראשן רוסיה, שקונצרן האנרגיה הגדול שלה, גזפרום, מהווה מקור ישיר לרבע מהגז הטבעי באירופה, ומקור כמעט בלעדי למדינות מזרח אירופה בכלל והרפובליקות הסובייטיות לשעבר באזור בפרט.

בקרמלין הכירו היטב בעוצמה הפוליטית הנלווית לשליטה בענף - עד לפני שנה, העניקו בגזפרום הנחות משמעותיות למשטרים שהיו ידידותיים לאינטרסים הרוסים באזור, בעוד שממדינות מערב אירופה גבו מחיר מלא. כל משטר מזרח אירופי שביקש להתרחק מהקרמלין, זכה מיד לחשבון מנופח מגזפרום ואף לניתוק מוחלט של המדינה מאספקת הגז הדרוש בין היתר לחימום, בשיא החורף.

בניסיון להשתחרר מהלפיתה הרוסית, החליטו באיחוד האירופי ובארה"ב להזרים גז טבעי בנתיב "עוקף רוסיה" - ממרכז אסיה והמפרץ הפרסי לטורקיה, ומשם, דרך בולגריה, רומניה והונגריה, לאוסטריה ולמערב אירופה. כל זאת, בצינורות בבעלות אירופית. התוכנית המכונה "נבוקו" (Nabucco), אושרה על ידי האיחוד האירופי ביוני 2006. שנה לאחר מכן, הציגה גזפרום חלופה משלה - "הזרם הדרומי", פרויקט משותף עם תאגיד האנרגיה האיטלקי "אני" (Eni), אשר אמור לחלוף כמעט באותו התוואי.

עם ההכרזה על שני הפרויקטים, יצאו שני הצדדים למירוץ - "קרב הצינורות" בלשון הפרשנים. מחד, ביקשו הרוסים והאירופים להשיג הסכמים מהירים עם המדינות שבשטחן מתוכננים הצינורות לעבור. מן העבר השני, ביקשו הצדדים להבטיח כמה שיותר גז זמין במרכז אסיה, על מנת להבטיח את הכדאיות הכלכלית של הפרויקטים. במציאות של מלאי וכושר יצור מוגבלים, התחרות הייתה עזה, מחיר הגז נסק וכל החלטה של יצואניות הגז הקטנות הפכה במידה רבה להחלטה פוליטית.

15 רפובליקות הרכיבו את ברית המועצות. רוסיה השתרעה על שלושה רבעים משטח האימפריה הסובייטית והיוותה בית למחצית מהאוכלוסייה. ובכל זאת, אובדן הרפובליקות היה מכה אסטרטגית קשה לרוסיה, שאיבדה את אחיזתה בשלוש זירות מרכזיות - הגישה לאירופה בגבולה המערבי, הגישה למזרח התיכון בגבולה הדרום-מערבי והגישה למפרץ הפרסי בגבולה הדרומי. בכל המקומות הללו, נאלצה רוסיה להתמודד מול ממשלים חדשים, שבחרו להתרחק ממנה במידה כזו או אחרת.

באופן טבעי, יציאתן של מדינות לעצמאות בזירות אסטרטגיות דוגמת אלו, קרצה לשחקנים זרים, ובפרט למעצמות המערב, שיכלו רק לחלום על קשרים באזורים אלו בתקופת המלחמה הקרה הראשונה. בתקופת הביניים של שנות ה-90, עת עסקו המדינות החדשות בביסוס מוסדותיהן, התאפיינה ההשפעה הזרה בעיקר בתרומות כספיות ובסיוע לוגיסטי שנועד להבטיח את הצלחת התהליך ולמנוע מצוקה בקרב האוכלוסייה.

שלושה תהליכים גיאופוליטיים שהתרחשו מאז, הביאו את המעצמות הזרות "להעביר הילוך" בכל האמור להגברת השפעתן באזורים אלו ואת רוסיה המתאוששת לשוב ולנסות להדוף את כניסתם של הגורמים הזרים - התפשטות האיחוד האירופי וברית נאט"ו - למזרח אירופה אשר הכניסה את הרוסים למגננה, פעילות הכוחות המערביים במרכז אסיה ובמפרץ הפרסי במסגרת המלחמה העולמית בטרור אשר הגדילה את כושר המיקוח של הרפובליקות המרכז אסיאתיות שהפכו נחוצות למאמץ המלחמתי והמאבק על שליטה בענף הגז הטבעי, שנוגע באופן ישיר לכל הרפובליקות הסובייטיות לשעבר במרכז אסיה ובדרום הקווקז.

רוסיה, החולשת על 27% מעתודות הגז הטבעי בעולם, פעלה תחת הנהגתו של פוטין להקים קרטל עולמי בענף באמצעות הסכמי שיתוף פעולה רב-לאומיים, השתלטות על חברות לאומיות של מדינות אחרות ורכישת מצבורי גז.

תוואי הצינורות היריבים. באדום - נבוקו, בכחול - הזרם הדרומי. איור: סמור, ויקיפדיה

במצב העניינים הנוכחי, נורמליזציה של היחסים בין טורקיה, ארמניה ואזרבייג'אן היא אינטרס רוסי מובהק, ואינטרס גם של כל אחת משלוש המדינות. בארמניה, חברות האנרגיה מייצרות זרבות גדולות מספיק אותן אפשר לייעד לייצוא. היעד המתבקש מן הזווית הארמנית הוא טורקיה ובמידה פחותה איראן וגיאורגיה. העובדה כי תאגיד האנרגיה הגרעינית של ארמניה נמצאה בשליטה רוסית, הופכת את הרצון הארמני למכור את עודפי הייצור לאינטרס רוסי [7]. במאי האחרון, הרוסים אף העניקו לארמניה הלוואה בהיקף של חצי מיליארד דולר לשם עידוד הכלכלה לאחר המשבר הכלכלי [8].

טורקיה, החולמת על הצטרפות לאיחוד האירופי, פועלת בכל החזיתות ובמלוא המרץ על מנת ליישב את כל הסכסוכים הפתוחים הנוגעים לה. ההידברות המחודשת עם ארמניה מצטרפת לתמיכה טורקית בשיחות לאיחוד קפריסין ובשיחות בין ארמניה לאזרבייג'אן על עתיד נגורנו-קראבך.

אזרבייג'אן, הצלע השלישית בדרום הקווקז, אשר מקיימת מערכת יחסים הדוקה עם טורקיה, חוששת להישאר מאחור במידה וטורקיה תפתח את הגבול עם ארמניה ובכך תסיר את המצור היבשתי עליו הכריזה לפני 16 שנה, בטרם יוסכם על פתרון בנגורנו-קראבך.

כאילו הכריז על כוונה להכיר בשתי מדינות עצמאיות באי [4].

גם בעתיד נגורנו-קראבך הביע פוטין את דעתו. כשהדי ההפצצות הרוסיות בגיאורגיה בקיץ שעבר עדיין נשמעים בכל רחבי הקווקז, מבקשים בקרמלין לנצל את ההרתעה המחודשת שיצרו על מנת ליישב את הסכסוכים באזור על פי רצונם. טורקיה, שסגרה את הגבול עם ארמניה עם פרוץ המאבק על נגורנו-קראבך ב-1993, מוכנה, כך נדמה, לפעול לבניית יחסים עם שכנותיה מצפון.

בספטמבר 2008, ערך נשיא טורקיה, עבדאללה גול, ביקור היסטורי בארמניה, כשהגיע לצפות ביחד עם עמיתו במשחק כדורגל בין נבחרות שתי המדינות. ביקורו של גול העיד על הרוח החדשה המנשבת בין שתי השכנות, הגם שבפועל הוא לווה בהפגנות שקראו לנשיא הטורקי להכיר בשואה הארמנית [5].

ב-1 בספטמבר השנה, הגיעו טורקיה וארמניה לפריצת דרך על נוסח הסכם שלום בין שתי המדינות, בתיווך שווייצרי. כעת מתחיל תהליך בן שישה שבועות במערכת הפוליטית הפנימית של שתי המדינות כדי לעצב את הנוסח הרשמי. בהנחה כי הכרה טורקית בשואה הארמנית לא תגיע, נותר רק לראות עד כמה ירחיקו לכת הארמנים במיסוד היחסים הבינלאומיים [6].

"הזרם הכחול 2" (Blue Stream 2). הפרויקט המקורי, אשר החל ב-1997 והסתיים ב-2003, כלל הנחת צינור על קרקעית הים השחור להזרמת גז מרוסיה לטורקיה. היה זה הפרויקט המשותף הראשון לגזפרום, אז חברה רוסית מיושנת ובלתי מאיימת בעליל ולתאגיד האנרגיה האיטלקי אֶנִי, שהחזיק בזמנו בטכנולוגיה ייחודית שאפשרה הנחת צינורות בעומק רב מתחת לפני הים.

מיד עם סיומו של פרויקט הזרם הכחול, הציעו הרוסים פרויקט המשך, וזה הפך במהרה ל"זרם הדרומי", הפרויקט המתחרה כיום בנבוקו האירופי. כאמור, בביקורו האחרון בטורקיה, שב פוטין והציע פרויקט משותף חדש תחת השם "הזרם הכחול 2". הפעם, הכוונה לפרויקט רוסי-טורקי משותף, שיזרים גז מטורקיה דרומה, לסוריה, לבנון, ישראל וקפריסין [3].

בהקשר לקפריסין, התייחס ראש ממשלת רוסיה גם לניסיונות המחודשים לאחד את שני חלקיה של קפריסין, כשטען כי יחסים כלכליים ישירים בין רוסיה לקפריסין הטורקית, שאינה מוכרת על ידי אף מדינה חוץ מטורקיה, יתרמו למאמצים להגיע לפתרון. מה שהחל כאמירה תמימה יחסית, שנועדה בעיקר לאזווגיים טורקיות, עוררה סערה רבתי בקפריסין היוונית, שם טעו בתרגום אמירתו של פוטין לגבי שני חלקי האי

פעולות כוחות הביטחון הסיניים "מעין השמדת עם" וזכה לגינוי סיני חריף. בשבוע שעבר, נשלח שר החוץ הטורקי לביקור בבייג'ינג, כשהוא נושא מסר של פיוס [12]. במסגרת היחסים עם הודו, הכריזה בסוף אוגוסט המועצה העסקית ההודית-טורקית על שורה של הסכמים קרובים בין המדינות, אשר צפויים להסתכם ב-8 מיליארד דולר עד סוף 2009. באשר למסחר בין המדינות, קבעה המועצה יעד של 30 מיליארד דולר לשנה בתוך חמש שנים [13].

מאנקה עולים לאחרונה ניחוחות של מעצמה אזורית – מיקומה האסטרטגי, החולש על נתיב הסחר היבשתי מאירופה למרכז אסיה, ועל נתיב השייט מהים השחור לים התיכון, מעניק לה עוצמה פוליטית ורווחים כלכליים אשר מביאים בתורם לעלייה ברמת החיים וברמת הצריכה בשנים האחרונות.

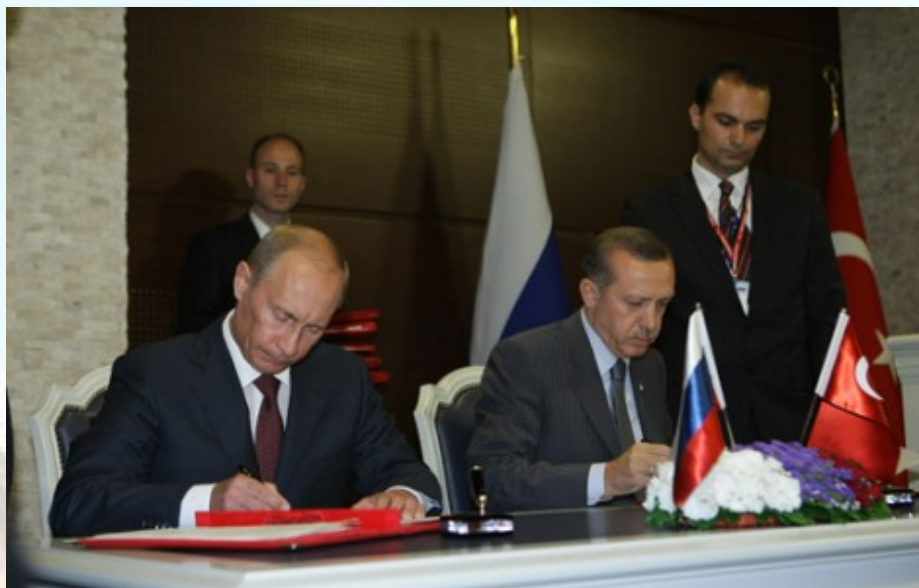
טורקיה יודעת בדיוק מה היא רוצה ביחסיה עם כל אחת מהמעצמות – היא שואפת לשמר את הברית האסטרטגית ארוכת השנים עם ארה"ב וברית נאט"ו, היא חפצה בחברות באיחוד האירופי ובקשרי מסחר ענפים עם רוסיה, סין והודו.

הנכונות הטורקית לפשרות בנושאי סכסוך הגבול עם סוריה שנפתר סופית השנה, ובמחלוקות עם קפריסין וארמניה, מעידות על פרגמטיזם ונכונות לסיים סכסוכים בעלי משקעים היסטוריים מתוך הכרה ברווחים הפוליטיים והכלכליים שנלווים להם.

כל מהלכים הטורקיים כולם, הצליחו להפיג באופן כמעט מוחלט את החששות שנלוו לעלייתה לשלטון של מפלגה אסלאמית דתית. כשתקצור טורקיה את פירות המהלכים שהיא מבצעת בתקופה האחרונה, תוכל אנקה לוותר מרצונה על חברות באיחוד האירופי, לטובת שמירה על מעמדה המיוחד וקשריה עם כל המעצמות.

שעתן של יצואניות הגז

כשבאיחוד האירופי ובארה"ב מגייסים כל משאב פנוי בניסיון להשתחרר מהתלות ברוסיה, ובזמן שזו פועלת על מנת לסכל את תוכנית המעצמות המערביות, מחזרים כולם אחר יצואניות הגז הטבעי הפועלות באזור - אזרבייג'אן ושלוש מהרפובליקות הסובייטיות לשעבר במרכז אסיה – אוזבקיסטן, קזחסטן וטורקמניסטן. לשתי הרפובליקות הנוספות באזור, טג'יקיסטן וקירגיסטן, אין מאגרים גדולים מוכחים ורמת התשתיות שם מפגרת בהרבה אחרי היצואניות המובילות, כך שנדרשת

פוטין חותם על העסקה עם טורקיה. רוסיה חוזרת לעניינים. צילום: הקרמלין

טורקיה, השוכנת על הגבול בין המפרץ הפרסי והקווקז למרכז אירופה, קוטפת את פירות מיקומה האסטרטגי. בעת ביקורו של פוטין באנקה, מלבד החתימה על ההסכם עם גזפרום, נחתם הסכם על פיו תעניק רוסיה סיוע לטורקיה להקמת הכור הגרעיני הראשון של המדינה, למטרות אזרחיות.

באיסטנבול במקום באנקה הבירה [9]. בשנה שחלפה מאז, חתמו חברות טורקיות על כמה עסקאות באיראן, אך כולן היו בהיקפים נמוכים באופן יחסי. טורקיה זכתה בתמורה לחיבוק אמריקני חם, והיא אף היוותה אחד היעדים הראשונים לקבל את פניו של הנשיא אובאמה, זמן קצר לאחר היבחרו.

איתות נוסף באשר לאן מועדות פניה של טורקיה באזורה, התקבל בחודש שעבר, כשהאמיר של קטאר, המדינה בעלת העתודות הגז הגדולות בעולם אחרי רוסיה ואיראן, ערך ביקור בין יומיים בטורקיה. במהלכו, הביעו הצדדים נכונות להניח צינור בין שתי המדינות, להובלת גז מנוזל מהמפרץ לטורקיה [10].

עם זאת, ובאותה נשימה, באנקה דואגים להמחיש למנהיגי האיחוד האירופי כי הם לא ימתינו לעד וכי יחסים קרירים של טורקיה עם איראן, אין פירושם בהכרח יחסים חמים עם האירופים. בהתאם לתפיסה זו, משקיעים הטורקים בשתי אלטרנטיבות בולטות – סין והודו.

שבועיים לפני החתימה על הסכם נבוקו עם האירופים, הגיע נשיא טורקיה, עבדאללה גול, לביקור היסטורי בסין, במהלכו נחתמו עסקאות בהיקף של 2 מיליארד דולר [11]. מיד לאחר הביקור, עם התפרצות המהומות האלימות במערב סין, כינה ראש ממשלת טורקיה את

הטורקים, המודעים לרגישות בעלי בריתם הוותיקים, מהלכים בין הטיפות, בשעה שהרוסים, מאינטרסים כלכליים וגיאוגרפיים, מנסים לדחוף את הצדדים להגיע לפתרון מהיר בכל הסוגיות.

מעצמה אזורית עולה

באנקה זועמים על האיחוד האירופי על גרירת הרגלים המעליבה בכל האמור לתהליך צירופה של טורקיה לאיחוד, תהליך שאם יושלם, יהיה בוודאי הארוך ביותר מבין כל התהליכים שעברו על החברות שהצטרפו. למרות זאת, נראה כי על רקע האיום האיראני ממזרח והדומיננטיות הרוסית מצפון, הגיעו הטורקים, החברים בנאט"ו, למסקנה, כי החלופה האסטרטגית הטובה ביותר עבורם היא הברית עם הגוש הדמוקרטי. לפיכך, ולאחר תקופה בה נדמה היה כי טורקיה דווקא הולכת ומתרחקת מהמערב, החליטו באנקה ללכת על הברית הזו בכל מחיר כמעט, ובה בעת להבטיח חלופות אטרקטיביות במידה ולא יצליחו להתקבל לאיחוד.

כך, עוד בשלהי כהונתו של הנשיא בוש, נענו הטורקים לחץ אמריקני וביטלו עסקה גדולה עם איראן בתחום הגז הטבעי. נשיא איראן אחמדיניג'אד התעקש להגיע לביקור בטורקיה, אך התקבל בקרירות בביקור שהוגדר "ביקור עבודה" ולא ביקור ממלכתי, ונערך

מדבדב מעטר גיבור מלחמה במונגוליה - רוסיה מרחיבה השפעתה במזרח. צילום: הקרמלין

השקעה בלתי מבוטלת על מנת לחפש שבטון מצבורי גז.

מבין המדינות שהוזכרו, בארבע הוכרע המאבק מזמן לטובתה של רוסיה - בטג'יקיסטן, חתמה גזפרום ביוני 2008 על חוזה לפיתוח תשתיות הגז והנפט במדינה [14]; בינואר השנה, הרגיע נשיא אוזבקיסטן, איסלם קארימוב, את הקרמלין, כשהציע לייצא לרוסיה 16 מיליארד מ"ק באופן מיידי, תוך התחייבות להכפיל את התפוקה בתוך עשור [15]; ביוני, הודיעה קזחסטן כי לא תוכל להשתתף בפרויקט נבוקו נוכח התחייבויותיה להשתתפות בשני פרויקטים גדולים אחרים בתחום הגז - הראשון הוא פרויקט משותף עם רוסיה וטורקמניסטן באזור הים הכספי והשני הוא מכירת גז לסין [16]; באוגוסט, השיגה גזפרום רוב בתאגיד האנרגיה של קירגיזיסטן, המשופעת בעתודות גז אך סובלת מהיעדר תשתית [17].

כך, המאבק המעצמתי מתנקז לשתי המדינות החולשות על מרבית עתודות הגז האזור - אזרבייג'אן וטורקמניסטן. בעוד רוסיה מבקשת להבטיח את אחיזתה על שוק הגז האירופי, פועלים באיחוד האירופי ובארה"ב בכל הדרכים על מנת להשתחרר מלפיתת הקרמלין. ברקע פועלת סין, שרוכשת כל מה שרק אפשר במטרה להשביע את תאבונה של המשק הצומח במהירות שלה.

אזרבייג'אן, אחת משתי ספקיות הגז הגדולות עליהן בונים באיחוד האירופי, מבצעת ארגון מחדש של ענף האנרגיה במדינה בשנים האחרונות, במטרה להפוך לשחקנית דומיננטית יותר באזור. מציאתו והכשרתו בעשור האחרון של שדה הגז הטבעי שאה דניז (Shah Deniz), הפך את אזרבייג'אן למעצמת אנרגיה. בשדה התת-ימי, המשתרע על פני 860 קמ"ר, טמונים על פי ההערכות 1.7 מיליארד חביות נפט וכ-880 מיליארד מ"ק גז טבעי [18].

החברה הלאומית של אזרבייג'אן מחזיקה בזכויות רק על עשירית מהמצבור העצום מאחר והפיתוח כולו נעשה על ידי חברות אירופיות זרות. בין החברות בעלות העניין בפרויקט נמצאת גם לוקאזיל הרוסית, שמחזיקה אף היא בעשירית מהזכויות, ביחד עם אני האיטלקית.

האזרים, באופן מוצהר לפחות, מעדיפים למכור גז לאיחוד האירופי, או לאפשר הובלת גז שבטחם מטורקמניסטן לאירופה [19]. את גזפרום הרוסית מעדיפים האזרים לדחוק החוצה, או לחתום איתם על הסכמים רווחיים ומוגבלים. כך לדוגמה, הסכם עליו חתם

בסוף אוגוסט, ביקר מדבדב במונגוליה, באופן מוצהר על מנת להשתתף באירוע לציון 70 שנה להדיפת היפנים. בביקורו, חתם על הסכם לכריית אורניום במונגוליה, הסכם שהזכיר לרבים את נוסח ההסכמים הסיניים, שנוהגים לחתום הסכמים עם ספקים מקומיים קטנים עם התחייבות לממן הקמתה של תשתית לייצוא, תוך הבטחה שיעד הייצוא המרכזי יהיו הם.

החזית הבאה

בעוד הקרבות על מלאי הגז במרכז אסיה עדיין בעיצומם, המעצמות היריבות כבר מתכתשות על הזירה הבאה - אפריקה.

ביוני האחרון, חתמה גזפרום על הסכם עם ממשלת ניגריה לפיתוח משותף של תשתיות הגז הטבעי במדינה, תוך התחייבות להשקיע לפחות 2.5 מיליארד דולר במיזם המשותף [24]. ניגריה, המדינה עם עתודות הגז השביעית בעולם, מהווה מדינת מפתח עבור האיחוד האירופי המשתוקק לכל מקור אנרגיה שאינו נשמע לקרמלין.

המאבקים הנוגעים לייצוא הגז הטבעי מאפריקה, מתנקזים למדינות שבשטחן מתוכנן לעבור צינור הגז הטרנס-סהרי, שמתוכנן להשתרע על פני 4,000 קילומטר - לצאת מדרום מערב ניגריה, לעלות צפונה לניז'ר ומשם לאלג'יריה, שם הוא יתחבר לצינורות קיימים ומתוכננים, בדרך לאיחוד האירופי. כשבוע לאחר העסקה בין גזפרום לניגריה, סיכמו באופן סופי שלושת המדינות האפריקניות שבשטחן יעבור הצינור על הקמתו בהשקעה משותפת של 10 מיליארד דולר [25].

אלג'יריה, שותפה מרכזית בתוכנית הרוסית לכונן קרטל בתחום הגז הטבעי, מהווה צומת מרכזית לשורה של צינורות

בחודש יוני האחרון נשיא רוסיה מדבדב, על פיו תרכוש גזפרום חצי מיליארד מ"ק של גז אזרי בכל שנה, במחיר של 350 דולר לאלף מ"ק. נכון לאמצע 2009, כמות זו מהווה רק כאחוז וחצי מסך הייצור של אזרבייג'אן, שמתעתדת להזרים 12 מיליארד מ"ק בשנה לפרויקט נבוקו [20].

טורקמניסטן, מדינה מרכז אסיאתית נוספת שהתברכה בעתודות ענק, עברה טלטלה לפני שנתיים וחצי, עם מותו של הדיקטטור הוותיק ספרמורט ניאזוב. יורשו, גורבאנגולי ברדימוחמדוב, מציג מדיניות פרגמטית במטרה למקסם את רווחי המדינה מאוצרות הטבע שלה.

ברוח זו, סוחר ברדימוחמדוב עם כל מי שמוכן לקנות - בינואר, התחייב להזרים כ-10 מיליארד דולר לפרויקט המשותף עם רוסיה וקזחסטן, וביוני התחייב לשלוח 40 מיליארד מ"ק גז לסין על פני 30 שנה [21]. כשמדינות אירופה חתמו ביולי על ההסכם עם טורקיה ושאר המדינות שבשטחן עתיד לעבור הצינור, הצהיר נשיא טורקמניסטן כי לארצו כבר כיום עודפי גז זמינים לייצוא לכל דורש, כולל נבוקו [22].

בימים האחרונים אירח ברדימוחמדוב את נשיא ונצואלה צ'אבו, וזה האחרון קרא למארחו להצטרף לקרטל יצואניות הגז המתהווה [23].

מדבדב השיג הסכם דומה בתחום האורניום, ואף חתם על הסכמים להענקת סיוע רוסי להקמת כורים גרעיניים להפקת אנרגיה במונגוליה [27].

שנה בדיוק חלפה מאז פרץ המשבר הכלכלי. את השפעותיו נחוש עוד זמן רב, אך נראה כי הרע מכל מאחורינו. עם היציאה מהמשבר, והחזרה לפסי צמיחה, יכולה רוסיה לשוב ולתרגם את שליטתה בענפי הנפט והגז הטבעי לעוצמה פוליטית. תלותו הכמעט מוחלטת של המשק הרוסי בענף האנרגיה מהווה את סוד הכוח וסוד החולשה שלו – מחירי אנרגיה גבוהים מעניקים לרוסים יתרות מטבע חוץ, בעזרתן הם מפתחים תשתיות ויוצרים מקומות עבודה. מחירי אנרגיה נמוכים שולחים את הרוסים מהר יותר מכל מעצמה מתועשת אחרת, למיתון עמוק.

בשנה הקרובה, צפויה רוסיה ללכת בכל הכוח על פרויקט הזרם הדרומי, בעיקר נוכח הקשיים בהם נתקל פרויקט "הזרם הצפוני", שעתידי לעבור את אוקראינה מצפון, ולהזרים גז ישירות לגרמניה. הפרויקט, שבנייתו אמורה להתחיל באפריל 2010, נתקל בהתנגדות חריפה מצד נשיאת ליטא החדשה, דליה גריבאוסקאית [28]. במקביל, יפעלו הרוסים למקסם את השפעתם בצינור החדש באפריקה, וינסו לשכנע את כל הגורמים הרלוונטיים להרחיב את תשתית הזרם הכחול דרומה, בואכה המזרח התיכון.

אחרי שהדגינו בשנים האחרונות את השלכות שליטתם בצינורות הגז הטבעי הזורם לאירופה, ונוכח קרב הצינורות שצפוי להתלהט ככל שיתקרב מועד הפעלת הצינורות, ממשיכה רוסיה לפעול כדי להשיג שליטה מוחלטת בשוק הגז העולמי. ההשלכות לכך הן כלכליות ופוליטיות כמובן – כל הצלחה רוסייה להשגת נתח בשוק העולמי מתורגמת לרווח כלכלי ולמנוף לחץ פוליטי. ככל שחולף הזמן, מראים הרוסים נחישות רבה יותר ותעוזה רבה יותר, בהפעילם לחץ על אירופה המערבית ולא רק על מדינות הגוש הקומוניסטי לשעבר.

הרוסים נמצאים בעמדה טובה לצאת מהמיתון – ברגע שהמערב יתאושש, תתחדש העלייה בביקושים לאנרגיה, ורוסיה תהיה שם כדי לספק את הצרכים. מחירי הגז והנפט שיעלו, ימלאו את הקופה הרוסית שהתדלדלה בשנה האחרונה, ורוסיה תשוב לעלות על פסי הצמיחה הכלכלית. מידת הצלחת כוונות המערב לחבל בתוכניות הרוסיות להשגת השליטה בשוק הגז העולמי, במציאת אלטרנטיבות לשאיבת הגז ולהובלתו, בצמצום הצריכה וכו', תשפיע במידה

בניית צינור "הזרם הכחול" בין רוסיה לטורקיה. צילום: אתר גזפרום

בחדש יוני האחרון, חתמו הרוסים על עסקת עתק עם סין, בהיקף של 100 מיליארד דולר. העסקה, הגדולה ביותר בתולדות היחסים הסינו-רוסים, כוללת במרכזה רכישה של גז טבעי ונפט רוסיים בהיקפים גדולים, והיא מהווה עדות נוספת לכוונת שתי המדינות לשמר את היחסים אסטרטגיים לטווח ארוך [26].

בסוף אוגוסט, ביקר מדבדב במונגוליה, באופן מוצהר על מנת להשתתף באירוע לציון 70 שנה להדיפת היפנים. בביקורו, חתם על הסכם לכריית אורניום במונגוליה, הסכם שהזכיר לרבים את נוסח ההסכמים הסיניים, שנוהגים לחתום הסכמים עם ספקים מקומיים קטנים עם התחייבות לממן הקמתה של תשתית לייצוא, תוך הבטחה שיעד הייצוא המרכזי יהיו הם.

להולכת גז מאפריקה לאיחוד האירופי. עם זאת, בניגוד לשנים עברו, בו ניהלה אלג'יריה מדיניות עצמאית, שלא התחשבה בשכנותיה, הרי שחלק ממערך הצינורות החדש, תוגבל עצמאותה נוכח מחויבותה ליצואניות הנפט שמדרום לה. לפיכך, החשש האירופי כי תלות באלג'יריה כמוה כתלות ברוסיה, עשוי להתפוגג.

המהלכים האחרונים של רוסיה

בזמן שמדינות רבות במערב רק מתחילות לצאת מהמשבר, ברוסיה, שנפגע באופן קשה ביותר, פועלים כבר מספר חודשים להרחיב עוד יותר את אחיזת התאגידים הרוסיים, בעיקר בשווקי אוצרות הטבע.

16. "Kazakhstan unlikely to participate in Nabucco gas project - official", Silk Road Intelligencer, 26/06/2009

17. "Gazprom takes stake in Kyrgyz gas company", UPI, 06/08/2009

18. "Article: AZERBAIJAN - The Shah Deniz Project", APS Review Gas Market Trends, 29/07/2002

19. Vladimir Socor, "Azerbaijan Looking at Narrow Gas Export Options", Eurasia Daily Monitor Vol. 6 Issue 84, 01/05/2009

20. Bruce Pannier, "Russia, Azerbaijan Achieve Gas Breakthrough", RFL/RE, 30/06/2009

21. Luke Harding, "China signs deal for 30 years of Turkmen gas", Guardian, 25/06/2009

22. David Charter, "European countries sign up for Nabucco deal to break Russia's gas monopoly", The Times, 13/07/2009

23. "Venezuela's Chavez wants Turkmenistan to join gas cartel", RIA Novosti, 07/09/2009

24. John Donovan, "Gazprom's \$2.5bn gas deal with Nigeria raises European concerns", Financial Times, 26/06/2009

25. Ola Awoniyi, "Nigeria, Algeria, Niger seal \$10 bln gas pipeline deal", The Sydney Morning Herald, 04/07/2009

26. "Russia and China sign 100-billion-dollar deal of the century", Pravda, 18/06/2009

27. Bruce Pannier, "Russian President Signs China-Style Energy Deals With Mongolia", RFE/RL, 25/08/2009

28. "Lithuania gives cold shoulder to Nord Stream", EurActive.com, 27/08/2009

בלתי מבוטלת על העצמאות האירופית מבחינה מדינית.

הערות

1. "Europe gas pipeline deal agreed", BBC News, 13/07/2009

2. "Putin seals new Turkey gas deal", BBC News, 06/08/2009

3. Vladimir Socor, "Gazprom, Turkey Revive and Reconfigure Blue Stream Two", Eurasia Daily Monitor Volume 6 Issue 154, 11/08/2009

4. Sami Kohen, "Turkey's political expectations from Russia", Daily News & Economic Review, 13/08/2009

5. "Gul in landmark visit to Armenia", BBC News, 06/09/2008

6. "Turkey, Armenia edge towards peace deal", CNN, 01/09/2009

7. Mahir Zeynalov, "Putin's visit has repercussions beyond Turkey and Russia", Today's Zaman, 16/08/2009

8. "Russia, Armenia Seal Deal on \$500 Million Loan", RFE/RL, 20/05/2009

9. Robert Tait, "Turkey pulls out of deal to buy Iranian gas under pressure from US", Guardian, 15/08/2008

10. Saban Kardas, "Turkey inches towards Qatar LNG deal", Asia Times, 20/08/2009

11. "Turkey, China eye multi-billion-dollar deals", Daily News & Economic Review, 25/06/2009

12. "China, Turkey look to move past Xinjiang row", AFP, 01/09/2009

13. "Turkey, India to start partnership in construction sector: Official", TimeTurk, 24/08/2009

14. "Gazprom signs deal to prospect four deposits in Tajikistan", RIA Novosti, 10/06/2008

15. "Uzbek Leader Quells Russian Gas Fears, Secures Deal", Reuters, 23/01/2009

געגועים לאימאם

אלון לוי ויובל בוסתן

בצפון מערב תימן פועלת בחמש השנים האחרונות תנועת טרור אשר מעוניינת להשליט מחדש על המדינה את שלטון האימאמים הזיידים, אשר נפסק לפני 47 שנה. עד כה, הצליחו שלטונות תימן לדכא את פעילות התנועה, לא בלי מחיר דמים כבד. אולם אנשי התנועה אינם מוכנים להיכנע, ולתוך הקלחת נכנסות מדינות זרות רבות.

ממשיכים אחיו להילחם לפרקים בממשלה. ב-2008, הודיע הנשיא צלאח כי המאבק הוכרע אולם זה שב והתחדש מאז. אנשי הארגון מתנגדים ליחסים הקרובים של נשיא תימן עם ארה"ב, וליחסו המתון ליהודים במדינה. פעילות הארגון נגד יהודי תימן, הכוללת חטיפות ורציחות, הובילה בשנים האחרונות לעלייה שקטה מצנעא לישראל.

מבחינה דתית מחולקת תימן בין

צפון זידי ודרום סוני. לאחר

מלחמת האזרחים הורכבה תימן

משתי מדינות עצמאיות,

כשהדרום הסוני קיבל עצמאות

מהבריטים. רק ב-1990, אוחדה

תימן תחת הנהגתו של נשיא צפון

תימן עלי עבדאללה צלאח, אשר

השלים בעת האיחוד 12 שנה

כנשיא הצפון ומנהיג מאז ועד

היום את המדינה המאוחדת.

הגבול התימני מהווה מקור לדאגה מבחינת הסעודים – פעילים רבים של אל קעידה הגיעו מתימן, כולל אוסאמה בן לאדן. חלק גדול מהפעילות הטרוריסטית בשנים האחרונות בסעודיה מיוחס לטרוריסטים שחצו את הגבול מתימן. בריאד הוציאו זה מכבר שורה של מכרזים בהיקף של מיליארדי דולרים, כדי להקים גדר גבול אלקטרונית חדשה, אשר תימנע ממסתננים לא רצויים לחצות את הגבול.

במהלך חמש שנות הלחימה בין המורדים הזיידים ובין הממשלה, נהרגו מאות חיילים ומאות מורדים. על פי הערכת האו"ם, כ-150,000 בני אדם איבדו את בתיהם. 35,000 מהם, בחודש האחרון בלבד [1]. ממשלת תימן הודיעה כי חיסלה מספר מנהיגי מורדים בהתקפותיה האחרונות, אל הארגון רחוק מלהישבר.

הפסקת אש עליה הסכימו הצדדים בתחילת החודש על מנת לאפשר הזרמת סיוע לעשרות אלפי הפליטים, קרסה בתוך שעות תוך האשמות הדדיות. לטענת הממשלה, "השבאב" הוציאו להורג שש נשים ועשרה ילדים, שנחשדו בשיתוף פעולה עם השלטונות. המורדים מצדם הכחישו את האשמות הממשלה והטילו עליה את האחריות לחידוש הלחימה. באו"ם הביעו חשש מפני משבר

האסכולות המקובלות באסלאם הסוני, הנחשבת למקלה יחסית והיא הנפוצה מבין האסכולות הסוניות. הסיבה ככל הנראה נעוצה במייסד האסכולה החנפית, אבו חניפה, אשר הוציא פסק הלכה, פתווה, שתמך במרד של זייד בבית אומייה.

אחד ההבדלים המרכזיים בין השיעים התרי-עשרים ובין הזיידים, היא בתפיסת האימאם – הזיידים אינם מקבלים את המעמד המשיחי שמעניקים התרי-עשרים לאימאמים שלהם, ובוודאי שאינם מקבלים את האמונה באימאם הנעלם כמהדי. פירוש הדבר הוא, שבעוד שמאז היעלמותו של האימאם ה-12, אין למעשה אימאם שנחשב למנהיג בקרב המאמינים שמצפים לו, הרי שבקרב הזיידים ישנה רציפות של אימאמים שהגיעה עד מלחמת האזרחים בצפון תימן ב-1962.

מבחינה דתית מחולקת תימן בין צפון זידי ודרום סוני. לאחר מלחמת האזרחים הורכבה תימן משתי מדינות עצמאיות, כשהדרום הסוני קיבל עצמאות מהבריטים. רק ב-1990, אוחדה תימן תחת הנהגתו של נשיא צפון תימן עלי עבדאללה צלאח, אשר השלים בעת האיחוד 12 שנה כנשיא הצפון ומנהיג מאז ועד היום את המדינה המאוחדת.

המלחמה בטרור

מרכז פעילות הטרור כיום נמצא במחוז צעדא בצפון מערב המדינה, סמוך לגבול עם סעודיה, בו חיים כ-700,000 בני אדם, מרביתם מהזרם הזידי-דתי. אזור זה נחשב לאחד העניים ביותר והנגישים פחות בתימן, שני נתונים ההופכים אותו לקרקע פורייה לארגון אנטי-ממשלתי. משפחת אל-חותי, משפחה חשובה ומוכרת במחוז, מנהלת מאז 2004 מאבק בממשלה. ארבעה אחים – חוסיין, יחיא, עבד אל מאליק ועבד אל כארים, מנהיגים ארגון בשם שבאב אל מואמינין ("הצעירים המאמינים"), שמטרתו להשיב את שלטון האימאמים בתימן.

הזיידים טוענים כי ממשלת תימן מתנכלת להם. חוסיין חוסל על ידי הממשלה התימנית ב-2004, ומאז

אסכולת הזיידיה בתימן, הקרויה על שמו של האימאם זייד אבן עלי, הנה פלג שהתפצל מהשיעה התרי-עשרית, האסכולה המרכזית באמונה השיעית אליה משתייכים השיעים באיראן, עיראק, לבנון ומדינות נוספות. חלק קטן מהשיעים הזיידים מקורב אמנם לאסכולה התרי-עשרית, אבל רוב הזיידים נבדלים כאמור מהאסכולה המרכזית.

הוויכוח המקורי בין השיעים והסונים נסוב סביב שאלת הירושה של הנביא מוחמד. השיעים סברו כי הירושה מגיעה לעלי אבן אבי טאליב, בן דודו של מוחמד, בעוד שהסונים תמכו דווקא באבו באקר. כך נוסדה שושלת של 12 אימאמים שהחלה בעלי, והסתיימה במי שזכה לכינוי האימאם הנעלם, או האימאם ה-12 אשר צפוי להתגלות בעתיד כמהדי, הוא המשיח השיעי.

הזיידים התפצלו מהזרם המרכזי בשיעה, בשל תמיכתם בזייד אבן עלי, האימאם החמישי על פי ספירתם, במקום אחיו מוחמד אל באקר שהיה לאימאם החמישי על פי ספירת הזרם המרכזי. ההבדל בין האחים עשוי ללמד משהו על הזיידים – בעוד שמוחמד אל באקר נחשב למלומד מוערך ביותר, גם בעיני מוסלמים סונים, והוא אחד האנשים שהניחו את היסודות למשפט השיעי, הרי שזייד אבן עלי זכה לתמיכה בזכות המרד שהנהיג בבית אומייה, אשר שלט במרחב המוסלמי באותן שנים.

המרד פרץ בשל תפיסתו של זייד כי מדובר בהנהגה מושחתת, והוויכוח שנסוב באותם ימים בקרב השיעים היה האם לבחור באימאם שנלחם בשחיתות שלטונית, או באימאם המלומד ביותר. מאז התאפיינו השיעים התרי-עשרים כמי שמעדיפים להימנע ממרידות ולמעשה ממתנינים להופעתו של המהדי, בעוד שהזיידים, שתפסו את מקומם בתימן, התאפיינו בתרבות של מרידה בשלטון שנתפס בעיניהם כמושחת או חסר לגיטימציה.

מבחינת המשפט המוסלמי, הזיידים קרובים לאסכולה החנפית, אחת מארבע

מצד רוב המדינות הערביות, אך היא עדיין משמעותית ביותר. עובדה זו מבטיחה עבור תושבי תימן עוד חודשים ארוכים של מאבק פנימי, וייתכן ואף שנים, בטרם תגיע ההכרעה.

הערות

1. "Clashes Continue Between Yemen Government, Shi'ite Rebels", VOA News, 05/09/2009
2. "Yemen truce collapse within hours", BBC News, 05/09/2009
3. "Yemen accuses Iran of backing Shi'ite rebels", Reuters, 24/05/2007
4. "Yemen says kills rebel chiefs, rebels blame Saudi", Reuters, 04/09/2009
5. "Yemen 'will meet 2015 deadline to join GCC'", Gulf News, 21/05/2009

הנשיא עלי עבדאללה צלאח - יצליח להשתלט על המורדים: צילום: האתר הרשמי

ההיסטוריה התימנית הקרובה יחסית, הובילה לפיצולה של המדינה מסיבות היסטוריות ומסיבות דתיות. אומנם אין צפי כזה באופק הקרוב לפיצולה של תימן, אולם במידה ומאבק הזיידים במחוז צעדא יצליח לסחוף אחריו את כלל הזיידים, הרי שתימן תעמוד בפני סכנה מיידית של מלחמת אזרחים ופיצול לשתי מדינות.

והשפעתה על סומליה, שם נמצאים ריכוזי מחבלים גדולים, והן בשל קירבתה לסעודיה, בת הברית המרכזית של ארה"ב במפרץ. שמירת משטרו של צלאח, אם כן, הוא גם אינטרס מערבי. במסגרת פעולות הסיוע, מעבר להזרמת כספים נקודתית, מעוניינות המונרכיות במפרץ בצירופה של תימן לשוק המשותף של המועצה לשיתוף פעולה במפרץ (GCC), יוזמה שעצם ההכנות לה עשויות להביא להתייצבות כלכלית של צנעא [5].

המאבק הפנימי בתימן עשוי להימשך עוד שנים רבות. המסורת הזיידית-תימנית של מרידה בשלטון, המצטרפת לתחושות קיפוח מצד הזיידים, מתדלקת את רצונם של המורדים בהמשך הלחימה בממשלה, חרף העובדה כי הממשלה מפעילה יד קשה ביותר כנגדם. האינטרס האיראני להותיר את להבת המאבק בוערת, מרמז אף הוא על גודל סיכויי המאבק להימשך. ההיסטוריה התימנית הקרובה יחסית, הובילה לפיצולה של המדינה מסיבות היסטוריות ומסיבות דתיות. אומנם אין צפי כזה באופק הקרוב לפיצולה של תימן, אולם במידה ומאבק הזיידים במחוז צעדא יצליח לסחוף אחריו את כלל הזיידים, הרי שתימן תעמוד בפני סכנה מיידית של מלחמת אזרחים ופיצול לשתי מדינות.

אומנם ההשפעה האיראנית בכל רחבי המזרח התיכון נחלשת בחודשים האחרונים, הודות להתגברות המאבק

הומניטארי חמור, והקצו 23.5 מיליון דולר לסיוע חירום [2].

לאן מוליכים הדברים

הלחימה בין ממשלת תימן למורדים בצפון מצטרפת לשורה של זירות במסגרת המאבק המתרחב בין סעודיה ואיראן, ובין סעודיה וגורמי טרור סוניים דוגמת אל קעידה, המעוניינים להפיל את משפחת סעוד מהשלטון. איראן, בהיותה מדינה שיעית, קרובה לתפיסות הדתיות של הזיידים במידה רבה, ומנצלת קירבה זאת כדי להביך את אויבתה סעודיה. גם השלטון בתימן מאשים את איראן בליבוי הלהבות [3]. המורדים, מנגד, מאשימים את ממשלת סעודיה שהיא תומכת בממשלה התימנית ומעודדת אותה לפעול נגד המיעוט הזייד, כולל מתן של אמצעי לחימה ומימון לצורך כך [4].

האיראנים ממשיכים לחפש אחר מקומות בהם יוכלו לפגוע במדינות פרו-מערביות במזרח התיכון כדוגמת סעודיה ומצרים וכמובן גם ישראל, בעוד שהסעודים החוששים מההשפעה הגוברת של איראן, ורואים באיראנים את האיום הגדול ביותר על היציבות במזרח התיכון, עושים כל שביכולתם על מנת לבלום את ניסיונות ההתפשטות האיראנית.

מיקומה של תימן אסטרטגי הן בשל שליטתה על נתיבי שיט בינלאומיים, הן בשל קירבתה של תימן לקרן אפריקה

